

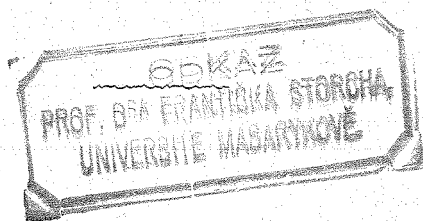
č. 8.

Organická theorie v sociologii.

Napsal

EMIL HOFFER.

~~~~~ Zvláštní otisk z „Rozhledů“ ročník IX. ~~~~~

V PRAZE 1900.

Nákladem vlastním.

I.

Co jest sociologie? Jaký jest její předmět? Jaké metody užití při sociologickém bádání?

Tyto tři otázky pro každou vědu důležité, otázky po výmezu, předmětu a metodě, zaujímají od několika let přední místo v obsáhlé literatuře sociologické. Odpovědi na ně se kříží, na třech mezinárodních sjezdech sociologických o nich diskutováno, ale shody — jak bývá již obyčej — nedocílono, aniž vnikl určitý, jasný, vše osvčující pa-prsek v temné pletivo různých myšlenek a názorů.

Na otázku první různě se odpovídá¹⁾, ale jistě bylo by též zcela správně říci: Podati výmez sociologie značí ve stručnou, konečnou formuli shrnouti výsledky veškeré sociologické práce. Ta však dosud vykonána není a proto by bylo žádoucnó, aby každý výmez podáván a přijmán byl jen s výhradou, že souhlasiti bude s výsledky bádání vskutku vědeckého. Kdyby této relativnosti z nehotového, ba možno skoro říci ze přípravného stavu vědy společenské plynoucí byl si každý pracovník vědom, mnohemu trpkému sporu by se, předešlo v práci vědecké vyhnulo by se nedůslednostem, požadavku vědecké přesnosti stále sebe samu kontrolující by se nejspíše vyhovělo.

Odpovědi na druhou otázku zasluhují více pozornosti, neboť na stanovení zvláštního, pouze sociologii vlastního předmětu závisí byti její jak samostatné vědy a určité místo ve stupnici věd. S tím ovšem nerozlučně souvisí methodologická otázka: methoda musí předmětu odpovídati. Nebylo by sice správnó chtíti tvrdit, že každá věda má svoji vlastní, výlučnou methodu, neboť jistý logický postup jest společnou studánkou, z níž všechny vědy čerpají. Přece však způsob, jakým jednotlivé vědy pramene toho užívají, má pro každou z nich zvláštní ráz právě různosti předmětu podmíněný, tak že v tomto relativním smysle lze mluvití o zvláštní metodě pro každou z nich.

Literatura, jež za několik let o otázkách těchto se nahromadila, je velmi obsáhlá a poučná. Zvláště několik studií z poslední doby, jež budou později uvedeny, snažilo se přivéstí více světla ve spornou věc. Vyčerpati význačné zjevy sociologické literatury úplně přesáhlo by daleko meze tohoto článku, který spokojiti se musí jen výsečí obsáhlého kruhu bádání sociologického, určenou obloukem, jenž je označen obvyklým názvem „organická theorie“.

1) I. V a n n i, Prime linee di un programma critico di sociologia, 1888, avádí deset výmezů sociologie. Od té doby ještě několik jich přibýlo.

Pro rozlišování směrů mezi sociology jsou rozhodny metodické zásady, jichž se přidržují. Proto otázka metody jest v sociologii velmi důležitá. Otázka vědecké metody povstává, když ta která věda je již ustavena, má trvale zajištěnou existenci; metodologie ani nevytvořila, ani nepomáhala objeviti nových věd, nýbrž mohla vědy již stávající pouze legitimovati. U sociologie bývá spatřována odchylka od těchto skoro všeobecně uznaných vět, avšak tuším neprávem. Sociologie, ovšem bez tohoto moderního jména a bez uvědomění jako samostatná věda, existovala v zárodku již dávno před tím, nežli ji Comte učinil vědou, nazvav ji zprva²⁾ „fysikou socialní“ a když Quetelet³⁾ terminu toho užil pro jisté odvětví statistiky, zvoliv pro ni jméno „sociologie“.⁴⁾ Před Comtem skrývala se velmi často v „politice“ a zabývala se hlavně státem, vládou, pomíjejíc skoro úplně ostatních stránek společenského života.⁵⁾ Polybios sevšeobecňuje jisté poznatky, k nimž došel studiem dějin, jest vedle Platóna a zvláště Aristotela jedním z předchůdců vědy společenské ve starověku. V XIV. věku arabský historik Ibn Chaldun ve svém díle „Úvod v dějepisectví“ vyslovil mnoho všeobecných pravd, které sociologickými v pravém smysle zvatí lze.⁶⁾ Macchiavelli, T. Morus, Bodin, Albericus Gentilis, Althusius, Hugo Grotius, Hobbes, Locke, Pufendorf, Leibniz, Chr. Wolff, politikové a filosofové práva, přispěli také aspoň zrnkem. A abychom zašli do dob ještě bližších, Giambattista Vico, „odvážný a hloubavý tvůrce filosofie dějin“ (Falckenberg), na př. svými „corsi“ a „ricorsi“ vyjádřil to, co dnes nazývá se periodičností jistých stavů společenských, a mnohé ještě myšlenky v „Nové vědě“ jeho mají sílu a svěžest názorů moderních.⁷⁾ A dále Rousseau, Mirabeau, Sicyès, politikové 18. století, a vedle nich Montesquieu, Turgot,⁸⁾ a zvláště Saint-Simon v řadě předchůdců Comteových

²⁾ V „Système de politique positive“, 1822, otištěném v Saint-Simonově Catéchisme des Industriels; opět otištěno v „Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin“, svaz. 38.

³⁾ Roku 1835 vydána jeho „Physique Sociale“.

⁴⁾ Poprvé setkáváme se s tímto jménem v Cours de philosophie positive. IV. 185. Před tím, IV. 180, nalezneme adjektivum „sociologique“ poprvé. Dříve užívá Comte adjektiva „social“.

⁵⁾ U Hobbesa nalezneme jméno „social philosophy“ a v předmluvě ke spisu De corpore praví Hobbes, že nová ta věda není starší jeho knihy De cive (1642). Srv. G. Ratzenhofer, Sociologische Erkenntnis. 1898, str. 2.

⁶⁾ Srv. Gumpłowicz, Sociologische Essays, 1899, IX. stať. Ibn Chaldun, ein arabischer Soziolog des XIV. Jahrhunderts, německé spracování autorova článku, jež přinesl Varšavský „Przeglad filozoficzny“ 1898. Francouzský překlad díla Ibn Chaldunova otištěn v XIX. svazku Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Imperiale pod názvem „Prolegomènes historiques d'Ibn Chaldun“. (1857).

⁷⁾ Vicoova kniha má titul: Principi della Scienza Nuova d'intorno alle commune nature delle nazioni, Napoli 1725. Srv. u nás: T. G. Masaryk, Základové konkrétné logiky, str. 95 a n. Č. Zíbrt, Kulturní historie; její vznik, rozvoj a posavadní literaturu cizí i českou stručně popisuje, str. 10. Vedle literatury tuto uvedeně uvádím novou studii: Consentiny, La sociologie et J. B. Vico, traduit par A. Bloch, 1898. Přehledně a stručně jedná o něm R. Falckenberg, Dějiny novověké filosofie, přel. Dr. Fr. X. Procházka (Praha, 1899), str. 687 a n.

⁸⁾ Srv. u nás: Dr. Břet. Foustka, Turgot, sociolog. Program reálného gymnasia ve Třeboni, 1891.

nezaujímají místo nezávažné. Ale vše to nebyla ještě věda společenská, nýbrž jen souhrn pozorování skutečností, jež se samy pozorovateli téměř vnucovaly, scházelo plně uvědomění, prohloubení a upevnění nedokonalé logické struktury. První pokus o to, jak se jednomyslně uznává, učinil Auguste Comte, cestou kritiky chtěje postaviti sociologii na pevnou základnu skutečnosti a pojednav zároveň o metodě, která by jí byla vhodná — a v tom spatřuje se odchylka od pravidelného postupu, v té okolnosti, že předčasně o metodě pojednal. Ukazuje se k tomu, že Descartes, Claude Bernard a jiní o metodě svého studia pojednali teprve, když byli dokonali své dílo, jako by se ohlédli po cestě, kudy se dostali na vrch hory. Ale právě tak i Comte. Jistý základní methodický tah byl pro sociologii u Comtea dán již jeho pozitivistickým stanoviskem, prvotní zásadou jeho pozitivní filosofie, povahou a úkolem, které stanoví pozitivní vědě (Cours de phil. pos. I. 9, 22), ale metodu přece pro sociologii stanovil, když před tím určil jí předmět a hranice (IV. 235, 294—336, zvl. 320). Po Comteovi mnozí věnovali síly své mladé vědě, která jako mladý pták v prudkém letu vyrazila z hnízda do modravé výše, ale ku svému dobru záhy dost klesla k zemi, na půdu skutečnosti. Po prudkém tom projevu živné a hybné síly, který do jisté míry byl nutný, aby ukázala oprávněnost svou k životu jako věda, s mnoha stran jí odpíranou — že při tom si vedla příliš deduktivně, aprioristicky, tak že stržila výtku, že metafysika u ní jediná z věd našla útočiště, to lze vysvětliti, ale nikoli ospravedlniti: žádost, dojiti co možná nejdříve všeobecných poznatků sváděla, k theoretisování a od něho k dedukci, odvracejíc od práce založené na pomalé, nehybné téměř indukci — po době horečného úsilí nastala zdravá reakce, jež vybízí, aby zkoumány byly střízlivě prostředky a způsob postupu, aby stanoveno bylo, do jaké míry na přesnost jejich lze spoléhati a tudíž do jaké míry poznatky sociologické mohou míti nárok na všeobecnou platnost; jinými slovy: nutno přesvědčiti se, zda nová věda vyhovuje dvěma požadavkům, logickému a filosofickému, jichž po každé vědě žádati třeba.⁹⁾ Jest nutno určití sociologii předmět, metodu a tím vytknouti poměr její k ostatním vědám, po případě též cíl a úkoly.

V takovém stadiu je dnes sociologie. Je to stadium vývojové, kterým projíti musila, měl-li býti pokrok u vývoji možný. Kritická přehlídka logické struktury její je nutná, aby se jí dostalo pevného určitého místa ve stupnici věd, aby konečně rozhodnuto bylo pro klassifikaci věd, zda vůbec je vědou, a v kladném případě, kam jí tříditi sluší. Zdravé to kvasení u větším rozměru podněceno bylo odporem, který se zdvihl proti sociologické theorii zvané organickou nebo biologickou. Celá debata třetího mezinárodního sjezdu sociologického v Paříži 1897 od 21.—24. července¹⁰⁾ byla téměř výhradně boj — plný velkých útoků i drobných srážek, přímých výpadů i potají vedených ran — o organickou theorii.

⁹⁾ Srov. Dr. Fr. Krejčí, Element psychologický, 1895, str. 4 a n.

¹⁰⁾ Práce a jednání jeho obsahuje IV. svazek „Annales de l'Institut International de Sociologie“, 1898.

II.

Sociologická theorie organická založena je na základním názoru, že společnost je mnohobuněčný organismus, a to skutečný, konkrétní. Život společnosti jako organismu je podroben všeobecným zákonům biologickým — a odtud úzký vztah mezi sociologií a biologií.

Představa společnosti — organismu vyskytla se již ve starověku v učení o makrokosmu a mikrokosmu.¹¹⁾ Platon aplikoval je na zjevy společenské, nazýváje stát jedním (velkým) člověkem, *καθ' ἅπαντα ἓνα ἄνθρωπον*.¹²⁾ Rovněž Aristoteles na mnoha místech Politiky mluví o státu jako organismu.¹³⁾

Podobně je stát osobou Hobbesovi¹⁴⁾, Spinozovi¹⁵⁾, Schellingovi¹⁶⁾ a Hegelovi¹⁷⁾.

K sociologické theorii organické však základní kámen položil teprve Comte. Stanoviv pořadí věd podle principu přibývající zvláštnosti a složitosti neboli podle stupně jejich všeobecnosti (I. 75) a prohlásiv, že v tomto pořadí každá věda předchází je logickým předpokladem a nezbytnou pomocnicí vědy za ní jdoucí a že logické pořadí věd odpovídá historickému pořadí jejich a také pořadí věcí, opřel tím sociologii o biologii, která jde před ní. Předmětem sociologie jest podle Comtea veškeré lidstvo, neboť toute la succession des hommes pendant la longue suite des siècles doit être considérée comme un seul homme, qui subsiste toujours, ve kterémžto názoru, jak sám doznává, jde za Pascalém. V pravdě však jedná jen o společnostech, o nichž podávají zprávy dějiny. Předmět sociologie je velmi podobný předmětu biologie, která jedná o organismech, protože společnost je také organismus nebo soustava organická (IV. 253) aneb na rozdíl od organismu individuálního organismus společenský (IV. 237) nebo hromadný (VI. 712). Jednotkou, prvkem společenského organismu je rodina, nikoli jednotlivec (IV. 398), a lze ji z přirozených skutečností, z přirozených vlastností členů jejich dedukovati (IV. 400). Z rodiny vznikají kmeny, ze kmenů národy (IV. 398). Ty však — ani kmeny, ani národy — nelze již podobně dedukovati jako rodinu. Sociologie a podobně i biologie musí jíti od známějšího celku ke složkám (IV. 404, VI. 667). Sociologické zákony naléztí lze jen zkušeností dějinnou a jen dodatkem třeba ověřiti je dedukcí z přirozených vlastností složek. Člověk jest jen abstrakcí, v pravdě existuje jen lidstvo. Beze společnosti člověk zůstal by zvířetem (VI. 570, 717). — Sociologii dělí na statiku a dynamiku. Statika sociální, která vyšetřuje rovnováhu jevů sociálních, má základním pojmem pojem kon-

senzu, pojem souhlasu, solidarity. Rovnováha sociální je dokonalejší, čím jsou idey mravní a sociální čili politické pevnější, souhlasnější a souběžnější (IV. 78, 481. V. 260). Obsahem idejí ve společnosti určován jest řád společnosti (IV. 232). L'ordre intellectuel est la première base indispensable de tout autre ordre véritable (IV. 138). Vrcholu by se dosáhlo, kdyby vrchnost duchovní (pouvoir spirituel) ode všech ostatních společenských živlů, jmenovitě od vrchnosti světské (pouvoir temporel) neodvislá, poskytovala všeobecné a trvalé vychování celé společnosti, a kdyby nikoli výkonně, nýbrž jen radou, autoritou účastnila se všech světských záležitostí (VI. 457, 473). Tu odchýlil se Comte velmi podstatně od zásady prvotní, že le profond sentiment des lois qui régissent les divers genres des phénomènes peut seul inspirer une véritable resignation, c'est à dire une disposition à supporter avec constance et sans espoir de compensation des maux inévitables; neboť slibuje si od svého učení, že bude moci poskytnouti de puissantes ressources pour l'amélioration de la condition des classes inférieures. — Dynamika sociální, která zkoumá pohyb jevů společenských, pracuje naproti tomu pojmem vývoje, který činí možným usuzování ze světa živočišného na svět lidský (VI. 489). Řada sociologická je pokračování řady biologické, avšak nelze ji z ní dedukovati. Pokrok řady biologické určován jest stupněm vlivu soustavy nervové na tělo živočišné (VI. 489); stupeň jeho závisí na ideách každému stavu sociálnímu (sociabilité) vlastních (VI. 487. V. 23). Zákon pokroku je základním zákonem sociologie (IV. 169, 180). Hlavní pákou společenského vývoje je zdokonalování rozumu. Duch lidský udává směr sociálnímu pohybu. Dějiny společnosti jsou určovány dějinami rozumových přesvědčení (IV. 460). Proto na př. reforma může býti způsobena jen působením na přesvědčení. Jest třeba réorganiser d'abord les opinions, pour passer ensuite aux moeurs et finalement aux institutions (IV. 283). Vývoj lidského ducha určen je zákonem tří stadií¹⁸⁾ a jde od theologie metafysickou k vědě pozitivní (IV. 490). — Mimo rozumová přesvědčení jsou v dynamice sociální ještě dvě síly podružné: zevnější poměry (plémě, půda, podnebí, VI. 238) a soutěž (IV. 455 a n., V. 62), z nichž první může pohyb jen urychlit nebo zdržeti, druhá jej podporovati, ale nemohou jemu směr udávati.

Sociologie má nejprve ty prostředky bádání, kterých užívají vědy v pořadí před ní jdoucí, totiž dedukci, pozorování, srovnávací metodu biologickou (VI. 600, 671), podstatě pozorovaných jevů přizpůsobenou (IV. 320). Vedle nich však má sociologie metodu zvláštní, specificky historickou, historický modus, který vysvětluje příčinnou souvislost jevů (VI. 562, 671, 712). Metoda ta má zase nazpět na všechny předchozí vědy býti přenesena, aby ozřejmila dějinné vytváření se jejich v minulosti a v nejbližší budoucnosti (IV. 373 a n., VI. 572, 671).

Ač neprovedl zcela úkolu, který si uložil, znamená přece Comte

¹⁸⁾ Myšlénka posloupnosti stavů lidského ducha je Turgotova a Saint-Simon vřadil ji v celek jevů sociálních. Srov. Barth, Die Philosophie der Geschichte als Sociologie, 1897, I. 23. pozn. Foustka, Turgot sociolog.

¹¹⁾ Srov. L. Stein, Psychologie der Stoa, I. dod.

¹²⁾ Zákony V. 739 c, VIII. 829 a.

¹³⁾ Pol. I. 2, 1252 b 30, 1153 a 19; III. 9. 1280 a 25; VII. 2. 1224 a 5 n.; VII. 15. 1334 a 11 n.

¹⁴⁾ Leviathan.

¹⁵⁾ Eth. IV. prop. 18. schol.

¹⁶⁾ Souborné vydání VI. 575 a n.

¹⁷⁾ Srov. Bosanquet, Hegel's Theory of the Political Organism Mind, 1898, str. 1 a n. — R. Worms v předmluvě k Lilienfeldově Le Pathologie Sociale 1896, str. IX. Fichte, Soub. vyd. V. 108. — Stein, Wesen und Aufgabe der Sociologie. Eine Kritik der organischen Methode in der Sociologie, 1898, str. 12 a n

rozhodný krok ku předu a právem říká se, že on sociologii založil, neboť to, co přejal od učitele svého Saint-Simona, v němž vykrytali-
sovalo. Pokrok oproti předchůdcům s hlediska „organického“ jeví se
v tom, že trval na skutečném bytí společnosti, že společnost nebyla
mu jen organismem lidským, člověkem, nýbrž vůbec organismem.
Opíraje se o pojem vývoje, mohl lépe než oni oceniti mnohé jevy
minulosti a došel k poznání, že společné idey jsou nezbytnou součástí
každé společnosti, že nejsou jen postupným bližením se k pravdě,
nýbrž i tmelem společnosti. Avšak poznatky, ke kterým došel, není
možno přijmouti bez podstatných a důležitých oprav; nedostatek mate-
riálu (Comte většinou omezuje se na společnosti evropské a zvláště
společnosti římsko-germánské) a též historického a národopisného roz-
hledu zavinil mnohý omyl a svedl leckdy Comtea na scestí. — V učení
jeho však je spor: řadu sociologickou nelze dedukovati ze řady bio-
logické. Jeho zákon vývoje¹⁹⁾ není tedy principem biologickým, nýbrž
poznatkoslovným. Spor ten zavalil příčinu k rozštěpení nástupců Com-
tových ve dva směry: jeden pokračuje v provádění duchového principu
a klade váhu na třídění jevů (Barth nazývá směr ten „klassifikující
sociologii“), druhý chopil se biologické stránky Comtova učení a hledí
je uvést v souhlas s biologií od doby Comtovy velmi pokročivši, a to
je sociologie organická. Prvním směrem šli Littré, de Roberty,
de Greef a Lacombe, druhým Spencer, Lilienfeld, Schaeffle,
Novikov, Fouillée, R. Worms a j.

III.

Herbert Spencer, zcela opáčně nežli Comte, jde od složek
k celku (Social Statics, 23 a. n.) a domnívá se, že celou sociologii
lze zbudovati a priori a tedy deduktivně, pomocí analogie (Study of
Sociology, čes. překlad od J. Pelcla, Bibl. soc. a polit. nauk III., str. 45.),
protože z přirozenosti jednotek vyplývá nutně povaha agregátů (tamtéž,
str. 41 a jinde) a jevy společenské z ní dají se vyloučiti (Principles of
Sociology § 6). Ale nepraví, zdali všechny, a dále (v § 10) uznává, že
i společnost působí na jednotky; přes to však znova (§ 271) prohlašuje,
že sociologie „až do jisté míry“ může býti deduktivní, aniž však blíže
určuje toto své omezení, — a vskutku myšlenku svou provedl důsledně,
třebas ne úplně, jak mu organikové vytýkají.

Jednotkou společenského organismu, „socialním atomem“ je Spen-
cerovi jednou primitivní člověk (Principles of Sociology § 7), jindy
skupina více lidí, 20—50, malá tlupa, která po případě může býti
redukována jen na lidskou dvojici (§ 225). Spor tento hledí urovnati
tím, že přimyká se k názoru H. S. Maineovu, že jednotka starověké
společnosti byla rodina, jednotka společnosti moderní je jednotlivec (§ 320).

Společnost vykazuje analogicky jako organismus přibývání hmoty
a složitosti struktury. K důkazu analogie vzrůstu volí z biologie jen
jediný způsob, rozmnožování podle „agregátů“, tedy seskupování

¹⁹⁾ Dle Wundta, Logik II.² 193 a. n., není to zákon, nýbrž pouhá abstrakce
na základě všeobecných psychologických úvah.

místní, čemuž odpovídá vzrůst rodiny ve kmeni a sloučení více kmenů
v národ (§ 226). Jde dále o důkaz analogie struktury. Jako v orga-
nismu biologickém jsou dvě vrstvy buněčné, jež dle Huxleya slovou
ektoderm a entoderm, tak jsou v prvotní skupině rovněž dvě vrstvy,
válečnická (muži) a pokojná, produktivní (ženy a otroci) (§ 236). Jako
z ektodermu vyvíjí se soustava nervová, tak z vrstvy válečnické vy-
víjí se vláda (§ 249 a. n.), a jako se mezi ektoderm a entoderm klade
mesoderm, z něhož vyvíjí se soustava cévná, tak mezi vrstvu vlád-
noucí a výrobní vkládá se vrstva obchodnická a styková (§ 244 a. n.).
Vývoj jde od stavu války ke stavu míru a Spencer přirovnává vládu
kmene válečnického k nervové soustavě mozkomíškové a vládu kmene
pokojného k soustavě soucitné (§ 254).

Mezi organismem sociálním a organismem biologickým jsou však
též rozdíly. Částky společnosti nejsou mezi sebou tak těsně spojeny,
jako částky organismu biologického. Rozdíl tento překlenouti chce
Spencer tím, že klade něco, co Lilienfeld zve „socialní hmotou mezi-
buněčnou“, čímž rozumí se vše, co slouží potřebě lidí a co je spojuje
(§ 220) a řeč (§ 221). — Druhý rozdíl, „a cardinal difference“, spa-
truje v tom, že v těle živočišném ne jednotlivé části, nýbrž jen ústřední
orgány mají celkové vědomí, jsou jeho sensoriem, kdežto ve společ-
nosti mají vědomí jen jednotky ji skládající (§ 222). Z toho plynou mu
důsledky pro socialní politiku, že zakročování státu a vývoj není žá-
doucí a že je stát k vůli jednotlivci a nikoli jednotlivce k vůli státu:
Spencer tedy stojí na půdě individualistického liberalismu.

Od Comta liší se tedy Spencer podstatně východiskem a methodou.
Při stanovení jednotky společenského organismu nedošel Spencer k ná-
zoru určitému. Pro vzrůst jeho za základní živel přijímá jednotlivce
a analogii vzrůstu pojal příliš úzce. Jednotlivec nemůže býti nikdy
živlem vzrůstu, jako je jím buňka, prostě proto, že nemůže se sám
rozplozovati, ani vzrůstí ve skupinu; to může jenom rodina a proto
právě musí zůstatí ve všech formách a na všech stupních vývoje
(Barth, l. c. str. 101) schopnou se rozplozovati. K tomu byl by jistě
Spencer došel, kdyby byl analogii vzrůstu pojal šíře, rozšířil ji i na
způsob vzrůstu od buňky k organismu složenému ze tří listů záro-
dečných, jak na to upozorňuje Barth (str. 101 a. n.), protože oba
způsoby provází týž jev, děba práce. — Naproti tomu elementu struk-
tury Spencer vůbec neudal. Soudíme-li z jeho všeobecného kladu
jednotlivec jako jednotky společenského organismu, je mu elementem
tím jednotlivec, a to je správné, neboť společenské zřízení kastovní,
v němž vskutku rodina jest elementem sociálním, jest jen zřízení pře-
chodní. Spencerův výklad sociální struktury není však úplný, analogie
mezi organismem biologickým a sociálním není provedena úplně. Po-
strádáme úplně kostru, o níž zmiňuje se jen jednou (§ 238), ale způ-
sobem pro theorii jeho bezvýznamným. Je-li pak společnost organismem,
schází jí u Spencera úplně ústrojí rozplozovací. Rozplozování jest však
v podstatě vzrůst a proto elementem jeho musí býti element vzrůstu,
tedy rodina. — Ve společnosti nejde však jen o obnovu a rozmnožení
látky a náhradu její, jde též o obnovu duševních vlastností, o „rozplo-

zování duchové" (Barth, l. c. str. 105), které se uskutečňuje vychováním, a jehož elementem je nutně element fyzického rozplozování, tedy rodina, později při rostoucím rozlišování úkonů zvláštní orgány. — Spencerova analogie vývojové řady sociologické a biologické není správná: jde-li vývoj od kmenů válečných = živočichové s nervovou soustavou mozkomíchovou ke kmenům pokojným = živočichové se soustavou soucitnou, je řada sociologická právě opakem řady biologické, neboť v této na nejnižším stupni jsou živočichové se soustavou soucitnou a nejvýše živočichové se soustavou nervovou mozkomíchovou. Rovněž podotknouti třeba, že zákona vývojového v pravdě na rodinu užiti nelze (jak to činí v Principles of Sociology § 296), neboť dle Morgana v rodině jde vývoj od souvislé různorodosti k nesouvislé stejnorodosti, tedy právě naopak, nežli toho žádá Spencerův zákon. Konečně analogie Spencerova týká se pouze motorických funkcí soustavy nervové; funkcí sensitivních pomíjí.

To lze všeobecně namítati proti Spencerovi. Ale nelze také pominouti, že Spencer přes to, že v theorii a zásadně klade analogii mezi společností a organismem, v praxi, ve svém výkladu užívá vždy jen přirovnání z biologie (nadpis jedné kapitoly z Principles of Sociology „A society is an organism“ je také jen přirovnáním), ukazuje k paralelním zjevům biologickým a skoro stále říká „similarly it happens“, kdežto jiní organikové, jak uvidíme, říkají „právě tak tomu jest“, identifikující zjevy biologické se společenskými. Proto také pochopíme, že „důslední“ organikové vytýkají Spencerovi, že zastavil se v polovici cesty, lekaje se důsledků své theorie.

Spencerův systém potřebuje tedy doplnění (s hlediska organického a opravy (s hlediska našeho). Barth (l. c. str. 127) vytýká mu, že vyšší duchové povahy společnosti nepoznal, že nepochopil protivu přírody a ducha a proto pojímal společnost naturalisticky a sociologii jako naturalistickou sociologii, a praví, že nástupcům Spencerovým mělo jíti o to, aby duchová povaha společnosti byla určena a probrána.

IV.

Paul von Lilienfeld²⁰⁾ má společnost za reálný organismus (Ged. I. 25, 47, 80 a j. Path. XXII a j. Verth. 11). Pro své pojetí organismu nalezl formulaci (Verth. 10) ve Verwornově definici organismu. Verwornovi je totiž²¹⁾ organické individuum „jednotnou masou živé hmoty, která za jistých vnějších podmínek životních je schopna sama se vyživovati.“ Vedle organismů, jichž částky prosto-

²⁰⁾ 1. Osnoynja načala političeskoj ekonomii, Petr. 1860. 2. Mysli o socialnoj naukě budučavo, Petr. 1872. 3. Gedanken über die Socialwissenschaft der Zukunft, Mitau-Hamburg, 1873—1881. 5. sv. (V textu Ged.) 4. La Pathologie Sociale, Bibliothèque Sociologique Internationale, t. II. Paris, 1896. (V textu Path.) 5. Zur Vertheidigung der organischen Methode in der Sociologie, Berlin, 1898. (V textu Verth.) 6. Clánky v Revue Internationale de Sociologie a práce obsažené v Annales de l'Institut International de Sociologie. — Theorie Lilienfeldova a následujících autorů poněkud širě je vyložena, ježto jsou u nás málo známi.

²¹⁾ Max Verworn, Allgemeine Physiologie, str. 61.

rově souvisejí, zahrnuje definice ta i skupiny jednotlivých organismů, z nichž síce každý prostorově od ostatních může býti oddělen, které však tvoří dohromady jednotu, na př. stát mravenčí. Lilienfeld při organismu (Ged. I. 57 a nn.) klade váhu na jeho jednotnost (solidarita, consensus u Comtea) a účelnost (stále přizpůsobování se poměrům vnitřním vnějším = život u Spencera).²²⁾ K tomu dodává tři význačné známky: 1. pohyby organismu se neopakují, protože vnější poměry jsou měnlivé a tedy jest stále přizpůsobování vnitřních ku vnějším (to však je obsaženo již v samé účelnosti jejich), 2. orgány se specialisují a rozlišují, 3. tvoří se kapitál zásob a energií (Spannkraft) a přechází na dědice. S tím souvisí jeho definice života jako „postupného zdokonalování“ (Ged. I. 70), ale neudal, kterým směrem zdokonalování ono jde.

Vše, co charakterisuje organismus, naléztí možno ještě lépe vyznačeno při společnosti. Buňka v jednotlivém organismu biologickém podrobena je fyziologické nutnosti, ve státě zvířecím fyziologická nutnost stala se pudem a ve státech lidských pud zdokonalil se k vědomé činnosti osob stát tvořících (Verth. 11) a tedy jednota jejich je pevnější (Ged. I. 127). Je-li mezi člověkem a zvířetem rozdíl jen stupňový, musí rozdíl mezi státem zvířecím a státem lidským býti také jen stupňový²³⁾, je-li zvířecí stát individuem, je individuem také stát lidský. Proto nepředstavují osoby stát tvořící pouhou sousednost, neboť potom nebyly by organismem, jako jim nejsou klasy na poli nebo zrnka ve hromadě pisku. Jednotičiho spolupůsobení pro existenci jeho nutného dosahuje se ve státě tím, že lidé jdou za společnými cíli a jim jednání své podřizují. Toho však lze jen tehdy dosáhnouti, když živly stát tvořící se vzájemně nadradí a odliší. Jakmile překročil člověk zvířecí stadium, žil stále ve společnosti sobě rovných a jen stykem s nimi nabytí oněch vloh a duševních schopností jemu vlastních, jen životem společenským stal se z něho pračlověk a znenáhla člověk kulturní. Se člověkem povstala lidská společnost a právě tak znenáhla se vyvíjela jako on. Avšak ve všech stadiích tohoto historického postupu zůstávaly základní živly, prvky společenského styku jednotlivců, vnitřní složení a poměr k fysickému prostředí v podstatě tytéž a jen forma se změnila. Přechody byly nenáhlé, sotva znatelné. Existence vnějších konfliktů, zápasu o bytí tomu neodporuje: vítěz přináší kapitál fysických a psychických energií rovněž znenáhla historickým vývojem nahromaděný — vždyť lidská duše je produkt společnosti — a jde vlastně jen o vnější zatlacení nebo potlačení živlů slabších živly kvantitativně nebo kvalitativně silnějšími. — Tímto nenáhlým vývojem osvojil si člověk a na dědice své přenesl jistý kapitál psychofysických energií, které ho uschopňují ku společnému s rovnými citění, myšlení a chtění; tento psychofysický kapitál je však zároveň kapitálem určitých duševních, ethických a estetických vloh, schopností a vývojových

²²⁾ Lilienfeld ve svém listě k R. Wormsovi (5. června 1895) praví, že poznal Spencerovy spisy teprve, když byl svou theorii pojal (Path. VII.), a byla by tedy původní. Ale že ani potom dobře jich neznal, ukazuje Barth (l. c. str. 127) na omylech, vzniklých z toho, že Spencerovi neporozuměl.

²³⁾ Srov. Perrier, Colonies animales. Espinas, Sociétés animales.

stupňů společenským životem předchozích pokolení diferencovaný, který dalším vychováváním rozvíjeti se může, ale vždy pracovati musí a může výchova jen o materialu latentních psychických energií již daném. Proto každý jedinec nejen původem svým je poután k určité rodině, k určitému plemeni, k určité národnosti, nýbrž svými zděděnými duševními vlohami a svým vychováním odkázan jest na určitá zřízení v životě společenském. Ale vedle těchto vyšších, duševních energií budou působiti vždy i na nejvyšších stupních kultury mechanické, chemické, fyziologické a pudové energie jak v životě jedince, tak ve státě, připomínajíce mu původ jeho ze hmoty neorganické a organické. Jeví se to nejen při ukájení fyzických potřeb, které vykonati lze jen prostředky materiálními, nýbrž i při vývoji psychických vloh a schopností. Každé hromadění psychických energií provázeno je mechanickými, chemickými a fyziologickými pochody v nervové soustavě jedincově, tvoří se nové orgány a po dlouhém vývoji soustředí se v mozku. Tyto vyšší orgány nervové, materiální nositelé duševních, ethických a estetických vloh a schopností lidského jedince, jsouce produktem společenského života, jsou zároveň zřídlem spolupůsobení jeho ve společnosti, kde každý vnější styk, ať bezprostředný (fyzický) ať prostředkovaný (slovem, písmem, dílem uměleckým atd.) lze pokládati za podráždění, které vyvolává reakci. Tento vztah mezi podrážděním a reakcí je hybnou silou pokroku společnosti, plnou podnětů k novému a novému utváření jejího života. Vzájemné působení jedinců ve společenském organismu je však analogické se vzájemným působením buněk v soustavě nervové. Jako buňky nervové se postupně, biogeneticky diferencovaly k speciálním funkcím a histologickým útvarům, právě tak pračlověk diferencoval se nesmírnou řadou předchozích pokolení na člověka kulturního — a s ním i společnost. Rozruch mezi buňkami, tkáněmi a orgány tělesnými způsobený popudem, jest analogický s rozruchem mezi buňkami, tkáněmi a orgány sociálního organismu. Ovšem k přímým popudům přistupují tu ještě popudy nepřímé, avšak s přímými v podstatě totožné. K úplnému čívnému oblouku náleží však ústřední orgán (centrales Verbindungsstück) mezi živly percipujícími a na popud reagujícími. To naléztí lze též ve státě: dojde-li popud až k centrálním orgánům, ku vládě, reagují na ně tyto různými způsoby, na př. vládními nařízeními, rozkazy a p. — Výkladům těmto věnoval Liliensfeld celý třetí svazek svých „Gedanken“ nadepsaný: Die sociale Psychophysik. (Srv. též Verth. 4 a n., 13 a nn.).

Při úplném nedostatku jednotného názvosloví hledí Liliensfeld zachytiti a vyznačiti svou terminologií souvislost sociologie se všeobecnou biologií a psychologií, na jejichž podkladě dle jeho názoru sociologie budována býti musí, má-li býti vědou. Svůj sociální organismus nazývá „nervovou soustavou“. (Ged. I. 139). V Path. XXIVa n. praví: „La société humaine dans ses différents agrégats unifiés, présente autant de corps ou, si on le préfère, autant de systèmes de cellules, et ces agrégats par leur connexion intérieure, correspondent de plus près aux systèmes nerveux des individus de l'espèce animale et surtout au

système nerveux dont est doué le corps humain.“ Slovo soustava značí biologicky totéž jako tělo a Liliensfeld dává mu přednost proto, že ukazuje na volnější mechanickou souvislost jednotlivých elementů, jak tomu je na př. při soustavě sluneční (Verth. 21). Člověk tedy dle Liliensfelda má ve společnosti účast jen nervovou svoji soustavou. — Naproti nervové soustavě, podle analogie výživných látek v těle jsoucích, ale ještě neassimilovaných a podle analogie výměšků buněk, tkání a orgánů, klade sociální hmotu mezibuněčnou. V Path. XXV. praví: „L'organisme (social) n'est pas seulement constitué d'un système nerveux; il dispose encore, à l'égal des organismes individuels, d'une substance intercellulaire représentée par tous les produits destinés à la consommation.“ Ibid., str. 93. o ní praví, že je promítnutím energií soustavy nervové na venek, a podobně (str. 102.) písmo, výtvořiny umělecké a peníze jsou mu promítnutím soustavy nervové do sféry intelektuální, estetické a hospodářské. Počítá tedy ku hmotě mezibuněčné vše, co společnost má neživého, vše, co člověk vyrobil, všechny statky užitek vydávající, zkrátka celé fyzické prostředí, jež elementy společenského organismu obklopuje, ale vedle toho také, jak již pověděno, písmo, umělecká díla, peníze, idey (na př. Tylorovy přežitky, survivals), ba i psané zákony (Ged. I. 176; II. 118, 125 a n., 128, 133 a nn. Path. 138). V užším smysle však počítá k ní (v. místo shora uvedené) všechny cennosti, které mohou od jedinců k ukojení fyzických potřeb býti spotřebeny. V obou případech však, a to vytyká s důrazem, ke hmotě mezibuněčné pouze věci, tedy substance neživé náležetí mohou (Verth. 21).

Jednotkou společenského organismu je Liliensfeldovi jedinec. Jedinec je elementem vzrůstu. Drže se Haeckelovy morfologie (1) buňka, 2) orgán, 3) antimer, 4) metamer, 5) osoba, 6) kmen), rozoznává ve společnostech (Ged. II. 171 a nn.): 1) individuum, 2) rodinu, 3) rod, 4) kmen, 5) národ, 6) rassu, 7) lidstvo.

V Path. XXI. sub 6) uvádí stát více méně samostatný. Ve Verth. 11 a n. konečně podává jinou formuli vzrůstu: 1. osoba, 2. rodina, rod, 3. kmen, různorodá hospodářská sdružení, 4. vyšší, vládnoucí třídy, 5. ústřední orgány, představující státní jednotu — která odpovídá Verwormově třídění organismů v 1. buňky, 2. tkáně, 3. orgány, 4. osoby, 5. státy (Verworm, l. c. 64). Liliensfeld nemá jednotné formule pro vzrůst společenských buněk, a vedle toho má v prvním případě oproti Haeckelovi o jednu integraci více; třeba v Path. XXII. ji uváděl jen podmíněčně, nelze si přece nevšímati této nedůslednosti. U porovnání se Spencérem má o tři integrace více. — Vedle vzrůstu buněk sociálních jest též vzrůst hmoty mezibuněčné. Dějinami tohoto vzrůstu jsou mu dějiny hospodářského vývoje (Ged. II. 137), což správně je řečeno jen o hmotě mezibuněčné v užším smyslu a tedy ve své všeobecnosti pochybeno.

• Jako Spencer stanovil strukturu sociálního organismu z úkonů částí jeho, tak i Liliensfeld přiznává platnost Spencerovu zákonu vývoje, ale jen všeobecně (Ged. II. 311 a nn.). Sám dělí společnost podle tří nejvšeobecnějších úkonů tělesných, úkonů fyziologických, morfologických

a individualisujících, t. j. individua tvořících (Ged. II. 175 a 215 uvádí je Haeckelovým termínem „tektologický“, Path. XXIX. jsou „unitaire“), jimž odpovídají tři sféry, hospodářská, právní a politická (Ged. I. 81, 92, 112, 116—119, 126 a n., 181a n., 339a n. II. 76a nn., IV. 53. Path. XXIX.). Jak viděti, právě jako Spencer, pomínil duchové stránky společnosti ve svém systému a tvoří z ní, z duševních činností nový organismus (Barth, I. c. str. 131. nazývá to „eine merkwürdige Wucherung eines neuen Organismus auf dem ursprünglichen“) a ten zase dělí ve tří. Tak náboženství (Ged. V. 295 a n.) dělí v činnost fyziologickou = rozmnožování majetku, duchovních pokladů, morfolo-gickou = rozmnožování práva, dogmatiky, politickou = rozmnožování moci podrobováním Bohu; a podobně i církev. Stejně dělení aplikuje i na vědecké sbory (akademie, university, umělecké ústavy jako akademie umění výtvarných, hudební) a na rozšiřování idejí, knih, uměleckých předmětů (Path. XXXVIII.)

Lilienfeldovi jde dále o to, aby objasnil vývoj společnosti. Jako Spencer pronesl zákon vývoje všeobecný (srážení hmoty a rozptylování pohybu), tak Lilienfeld praví, že společnost musí růsti extensivně a intenzivně (Path. XXX.) Měřítkem pokroku je rozmanitost účelů a převaha duchového principu účelnosti nad příčinností a nutností (Ged. I. 39, 240 n.) Rozmanitost účelů projevuje se v jejich umravňování (Ged. I. 40). Pokrok děje se ve spirále (Ged. III. 150).

Pro jednotlivé sféry pak jsou kritéria pokroku zvláštní: Pro sféru hospodářskou je to rozmnožování majetku spolu s vykonáváním větší svobody hospodářské, pro sféru právní přesnější vymezení práv individualních a společných spolu s větší možností zjednatí jim průchod, pro sféru politickou jednotnost úsilnějšího jednání provázená většími svobodami politickými, a pro všechny společně (jak již výše krátce řečeno) úsilnější soustředění jednání spolu se specialnějším rozlišením sil (Path. XXIX. a n. Ged. II. 337 a nn.) Majetek, právo a moc odpovídají hmotě a svoboda síle (Ged. I. 116); avšak není to správně, protože ony tři sféry jsou nikoli látkami jako u Spencera, nýbrž funkcemi.

Mezi organismem biologickým a společností bývají však udávány rozdíly. Celkem jsou to tři námitky proti realnosti organismu společenského, jež vyvrací v Ged. I. 140—148 a v Annales IV.: 1. Společnost nemá určitého tvaru, jako jej mají organismy: Lilienfeld ukazuje namísto toho, že ani organismy určitého, stálého tvaru nemají, protože tělo jejich stále se mění. 2. Společnost jako celek nelze vnímati, vnímáme jen její složky: ukazuje, že síly ve přírodě a právě tak energie ve společnosti nelze vnímati a přece jsou realitami velmi účinnými. 3. Námitka Spencerova: Společnost nemá celkového sensorium, neboť il y a des cellules nerveuses dont la destination principale est de penser, de vouloir et de sentir pour les autres. Dans la société ce sont les penseurs, les hommes d'action, les natures sensibles. Les gouvernements, en leur qualité d'organes centraux, doivent réunir toutes les trois catégories de cellules et régler par leur action concomitante la vie de l'organisme dans son ensemble. — Ale Lilienfeld sám nepřímou udává

některé rozdíly; mluví o „vyšších“ činnostech společenského organismu (Ged. I. 51, 80. Verth. passim), nazývá „vyšší nervové orgány“ produktem společnosti (Ged. I. 207), ukazuje ku snazšímu a častějšímu zastupování ve společnosti a odtud k větší její pružnosti (Ged. III. 170, Path. 27, 78). Ale na to zapomněl a vyslovil sociologické dogma: Nihil est in societate, quod non antea fuerit in natura (Ged. II. 74) a nemá tedy společnost jiných zákonů nežli zákony přírodní. (Ged. II. 28, 32, 114. IV. 58. Path. XXVa n. praví: l'action des forces sociales doit, nécessairement, être soumise aux memes lois que l'action des forces organiques en général.) A vykládá dále:

Protože jest nepřetržitá souvislost všeho socialného s organickým, protože socialné z organického postupnou a nenáhlou diferenciací se vyvinulo, jsou obojí kategorie jevů podrobeny týmž zákonům; zákony, jimiž společnost je ovládána, nejsou jiné, než zákony, kterým anorganická a organická příroda je podrobena; nelze tedy svět jevů rozdělití ve dvě odlišné skupiny, skupinu jevů společenských a skupinu jevů přírodních, čemuž také odporují snahy vši novější filosofie směřující k tomu, aby jednotnost všeho dění a jednotnost zákonů jemu vládnoucích byla stanovena. Jakým způsobem se to státi může, o tom není jednoty, cesty udávají se různé. Jako však není absolutního subjektu ani absolutního objektu — člověk sám je zároveň subjekt i objekt — nemůže býti ani absolutně subjektivní, apriorní a deduktivní metody. Ráz metodologii vtiskuje jen okolnost, že jedna z obou method má převahu. Přírodní vědy své převážně induktivní methodě povinny jsou za úžasné pokroky, v sociologii methoda deduktivní měla dosud výsledky jen negativné. Národní hospodáři, ethnografové a statistikové jako historikové, nemohli dojiti všeobecných zákonů socialných, neboť to, co oni jimi nazývají, jest jen pouhé stanovení příčinné souvislosti řady událostí nebo vztahů. K zákonu socialnímu nepovedou nikdy výpočty arithmetických průměrů ani nekonečné řady dat a číslic; podobně stanoviti vztážnost mezi proměnou drahotných poměrů vzniklou zdražením potřeb a mezi rozmnožením případů zločinů a sebevražd, a právě tak zachytiti příčinnou souvislost historických událostí neznamena ještě vysloviti socialný zákon, protože vztážnost a příčinnost ta je určována činiteli náhodnými. Mimo to nelze tím ukázati souvislost socialného s přírodním (Verth. 6 ann.) Po zákonu sluší žítí (Path. XXVI.): 1. aby vysvětlil příčinnost jevů a vyložil, pokud jde o život organický, genetický vývoj bytostí organisovaných; 2. aby vyjadřoval vždy řád všeobecný, neměnný, tkvící v samé povaze věcí; 3. aby byl výrazem vztahů nutných, nezávislých na náhodě a svobodném rozhodování se lidským, jichž konečnou, krajní mez má naopak určovati. Pro sociologii tedy problém zní (Path. XXVII.): objeviti zákony nutné a nezměnné, jimiž svobodné rozhodování se člověka za všech časů a na všech místech poddati se musilo v minulosti a jimž nebude se moci vyhnouti v budoucnosti. Problém ten rozřešiti může jen methoda organická.

Organikové dokazují souvislost mezi přírodovědou a sociologií, jednotnost zákonitosti ve přírodě a v lidské společnosti. Jediné pomocí metody organické lze dojít k zákonům sociálním analogickým se zákony biologickými. — Zákony takové stanoví Lilienfeld dva:

I. Zákon, který nazývá centrálním socialno-embryologickým zákonem (Ged. I. kap. XII) a který je analogický se všeobecným embryologickým zákonem, jemuž podléhají všechny organismy. „Chaque individu depuis l'enfance jusqu' à l'âge mûr, parcourt en raccourci réellement toute l'histoire de l'humanité depuis les temps primitifs jusqu' à nos jours.“ (Path. XXVII).

II. Zákon progressivního vývoje společnosti, zákon trojnásobného paralelismu mezi psychologickým vývojem člověka praehistorického a historického, životem individualním a vývojem sociálním, jenž odpovídá trojímu paralelismu paleontologického, embryologického a systematického vývoje v biologii a je pouze výronem zákona prvního.²⁴⁾

Vychováním, přizpůsobováním se sociálnímu prostředí, zápasem o život, výběrem atd. lze výsledky tohoto zákona uspišiti nebo zdržeti, ale účinku jeho zdržeti nelze (Path. XXVIII).

Při stanovení těchto, vlastně tohoto jediného zákona užil Lilienfeld zákona, kterému dal Haeckel jméno „Gesetz der Ontogenie als auch der Phylogenie,“ a jehož platnost rozšířil Lilienfeld analogicky na duševní i fyzický vývoj jedince (Ged. III. 385, V. 564. Path. XXVII, kde důrazně praví: Cette évolution, purement sociale, concerne exclusivement les éléments nerveux qui servent de substratum matériel aux facultés intellectuelles et morales de l'homme). Všechny formy tohoto zákona Haeckel shrnul pode jméno „der dreifache Parallelismus der phyletischen, biontischen und systematischen Entwicklung“ a Lilienfeld aplikoval jej na „lidstvo jako celkový organismus“ (Ged. II. 102 a nn. 110 a nn.). Platí též o hmotě mezibuněčné (Ged. II. 128, IV. 155) a pro všechny společenské úkony, hospodářské, právní, politické, náboženské a vůbec duchové.

Je-li společnost organismem, musí jako organismus vedle normálního stavu vykazovati též stav abnormální, patologický. Podle tří sfér, jež onemocnění zasáhnouti může, má tři kategorie onemocnění, onemocnění sféry hospodářské, právní a politické. O těchto třech sférách již dříve pravil, že vyčerpávají obsah všeho sociálního a znova to opakuje v Path. XXXIV., ale přes to a tedy nedůsledně rozeznává onemocnění soustavy nervové a hmoty mezibuněčné. Podle Virchova (Path. 21) není podstatného rozdílu mezi normálním a patologickým stavem organismu, a každá odchylka záleží ve změně buňky nebo skupiny buněk týkající se buď místa, doby nebo míry úkonosti: heterologie je tedy buď heterotopie, heterochronie, buď heterometrie. Aplikuje-li se toto rozdělení na onemocnění tři sfér, vychází devět druhů nemocí, ale Lilienfeld je všechny neuvádí a tedy rozdělení jeho je velmi libovolné a důsledně je neprovedl. Podobně kuse pojednává

²⁴⁾ Srov. Annales de l'Institut International de Sociologie, sv. III. a zvl. IV. str. 196 a d., kde paralelism ten graficky znázorněn.

o úpadku a o podmínkách zdraví společnosti, takže pro ucelení jeho soustavy nemá to významu. Rovněž jeho thérapeutique sociale postrádá významu pro soustavu a mnohdy i zajímavosti; některé kapitoly dosti dobře se čtou, ale obsahují multa, non multum.

Comte vyslovil požadavek, aby historická metoda, sociologii vlastní, přenesena byla na vědy, které jdou v jeho stupnici před ní, avšak s omezením velmi podstatným a správným. Lilienfeld chce něčemu zcela novému, für das ihm der Ruhm der Entdeckung gebührt (Barth, l. c. 137). Vytýká mnohým, že pomíjeli zákonů sociálního dění, protože si nebyli vědomi, že basis sociologie je biologie a pozitivní psychologie, protože nejsouce biology nedovedli hlouběji vniknouti v přízi vztahů těch věd. Z toho poznání plyne mu důsledek, který nadepisuje nad prací sociologickou: Sociologus nemo nisi biologus (Verth. 9). Poměr sociologie k biologii a pozitivní psychologii, jistý vztah mezi nimi je tedy dán již základním názorem, ale povaha jeho není nikde určitě vymezena. Lilienfeld o něm praví jen zcela povšechně, frasovitě, že sociologie na nich budována býti musí, že jsou jejím základem a že biologie určuje hranici sociologii. Nepopírá možnost užítí method historické, statistické, ba i deduktivní, ale příkládá jim pouze význam method podružných. Užije-li sociolog metody historické, stává se kulturním historikem, užije-li metody statistické, stává se národním hospodářem, užije-li metody deduktivní, stává se metafysikem — ale přestává býti zároveň sociologem a sociologie přestává býti sociologií. Sociologie sama tedy zase svou organickou methodou je základem kulturní historie, filosofie dějin a národního hospodářství.

Zvláště zajímavo je, jak stanoví Lilienfeld poměr sociologie ke kulturní historii a filosofii dějin, která je dle něho jen filosoficky zpracovaná kulturní historie. Úkolem pozitivné sociologie bude, aby vytknula pro kulturní historii rámeček, v němž sociální dění po všech stránkách, hospodářské, právní, politické, náboženské, ethické a esthetické (opět jedna nedůslednost, místo tří sfér má jich již šest!) nutně probíhati musí, který pojímá všechny historické události a zjevy jako jednotlivé momenty téhož vývoje energií, a sice bude moci určení tohoto rámce státi se jen na základě zákonů sociálního dění na jisto již postavených nebo již na tom jsoucích, aby bylo na jisto postaveny. Je-li lidská duše produktem společenského života, musí psychofysické energie v lidské osobě a zvláště v jeho vyšších orgánech duševních nahromaděné považovány býti za měřítko pro individualní a sociální stupeň vývojový. Avšak toto nahromadění osobitých energií předpokládá, jak jsme viděli, zvláště v době praehistorické, vývoj nenáhlý, zdoluhavý, často anomáliemi zdržovaný, ba i zpět se beroucí, v historické době naproti tomu možno postřehnouti jen nepatrné zvýšení psychických vloh lidských. Moderní kultura je spíše vnější nežli vnitřní, je proto jednostranná a tedy do jisté míry pochybená: objekt staví výše než subjekt, věc výše nežli osobu, více má zřetel ku hmotě mezibuněčné nežli k soustavě nervové. Z toho plyne ovšem nutně jakási ztrnulost ve vývoji kulturního člověka a tato ztrnulost snadno mohla by vybočiti

ve zpětný vývoj, nebude-li stávajícím nepravidelnostem brzy odpomoženo. Hledíme-li na lidskou kulturu s tohoto stanoviska nenáhlého vývoje vyšších psychických energií, veliké, světodějně události a celé historické periody stávají se jen jednotlivými momenty a episodami ve vývoji lidstva a člověka. Kulturní historikové dopouštějí se tedy chyby, měříce dějiny lidstva časovým koeficientem příliš malým a proto jednotlivým periodám, kulturním střediskům, událostem a osobám nepoměrný význam přikládají. Stanovením socialno-embryologického zákona vývojového však zjednáno všeobecné kulturní historii pevné měřítko a zároveň obzor její se rozšířil. Naproti tomu zvláštní části všeobecné historie kulturní blíží se více pragmatickému dějepiscetví, jež určuje periody dle jiných dělidel nežli sociologie a s níž se rozchází jak co do východiska tak účelů. Hranici tu sociologii určuje biologie. Jako tato omezuje se na vytčení všeobecných zákonů a zřídá se vysvětlování příčinné souvislosti jednotlivých jevů, právě tak sociologie musí se omeziti na stanovení nutných zákonů sociálního dění, ponechávajíc dějepiscům, aby vědecky zjistili a zdůvodnili rozmanitě a velmi složité činitele jednotlivých jevů. Kdyby překročila sociologie tyto hranice, stala by se universalní vědou socialní a rázem by zahrnula všecky ostatní socialní disciplíny: národní hospodářství, práhovu s vědou politickou, jazykozpyt, náboženství, etiku, esthetiku, anthropologii, ethnografii, dějepis atd., avšak zároveň stala by se „rejdištěm pro náhodné a nespořádané výlety ze sousedních oborů“ (Verth. 34 a nn.).

Shrnujíc veškeré dění ve společnosti i ve přírodě pod jednoho společného jmenovatele, přispívá sociologie svojí methodou organickou nejen k ujasnění, nýbrž i ku zjednodušení ve mnohých oborech. Tak na př. bude moci sociologie, dokazujíc, že právní život ve státě má původ ve tvarotvorných snahách ve společnosti, které jsou nejen analogické, nýbrž homologické morfologickým energiím v jednotlivých organismech — nejen postaviti celý obor věd právních na pevnou půdu přírodovědy, nýbrž i zjednodušiti příchody k němu, které dosud spočívají na velmi spletité a uměle sestrojené stavbě logických, ethických a metafysických požadavků. Vedle této reformy právní filosofie, protože anomálie právního života jsou analogické histologickým anomáliím v organismech jednotlivých, je význam sociologie a zvláště části její zvané terapií socialní pro vědy právní a zákonodárství velmi důležitý (Verth. 61 a n.).

Sociologie však zbudovaná methodou organickou může též cenně prospěti biologii a pozitivní psychologii (na nichž přec sama založena býti musí, jak pravil). Společnost jako realný organismus musí rovněž vykazovati tři normy všeho dění v živoucí substanci, totiž výměnu látky, formy a energie. V socialním organismu umocňuje se původní chemicko-mechanická energie ku specifickým psychickým energiím a výměně energií dostává se rázu psychické výměny energií, která je ovšem provázena výměnou látky a tvaru jí odpovídající. Dění v organismu společenském je tedy v zásadě totéž jako dění v ostatním světě organickém. Energetika však patří k nejtemnějším dosud oborům

fysiologie a tu právě srovnáváním možno dojíti k určitějším výsledkům a proto měl by brán býti v počet též organismus společenský. Podobně srovnáváním embryologického dění ve světě organickém s vývojem a hromaděním energií v sociální buňce, v člověku (kterýžto vývoj může býti zván vychovávacím procesem v nejšířším smysle) dal by se dle jeho soudu ozřejmiti spor a snad i vyrovnati mezi praefornisty a přívrženci učení o epigenesi i Darwinovou teorií pangeneze. Podobně pozitivní sociologie mohla by se poučiti ze socialního innervačního procesu o innervačním procesu v nervové soustavě individua a v mozku zvláště (Ged. II. 14). I psychiatrie může těžiti z analogií čerpaných ze společnosti (Path. 17). Jako Smithův zákon o dělbě práce prospěl fysiologii a jako Darwinovi Malthusův populační zákon dal podnět k teorii výběru, jistě i na příště sociologické zákony prospějí biologii a pozitivní psychologii (Verth. 57 a nn.).

Filosofický význam sociologické theorie organické je dle samého Lilienfelda tento: Organická sociologie má poskytnouti pojitko mezi idealismem a materialismem dokazujíc, že v životě společenském poměr mezi silou a látkou je týž jako mezi duchem a hmotou v našem těle, že však ve společenském organismu duchová síla se umocňuje ve větší míře nežli v individuu, projevujíc se psychickými energiemi socialními — a že dle toho látka ve společenském organismu utváří se rozmanitěji a volněji než v organismu individualním; — a ukazujíc dále, že psychický princip nabývá vrchu nad fysickým, nalézá spojení mezi pojmem jedince a pojmem církve, která od křesťanské theologie je pojímána jako rozšířené tělo Kristovo, slučuje idealismus s materialismem nebo, což je Lilienfeldovi totéž, náboženství s vědou. Organická theorie nevede k materialistickému názoru světovému, poskytujíc prostředky, jak by se údaje přírodovědy daly uvéstí v soulad se snahami a příkázáními náboženskými. Pokrok se stanoviska hospodářského materialismu je stoupání mechanismu, jež vede k egoistickým snahám v životě společenském, se stanoviska organického je to převaha psychismu nad mechanismem, převaha snah altruistických nad egoistickými. (Verth. 37—47).

Lilienfeldův systém sociologie zůstává ve mnohém i za neúplným Spencerovým. Lilienfeld právě tak jako Spencer uvázl na naturalistickém stanovisku přes to, že je od sebe odmítá. Po něm úkol, který zbyl jaksi dědictvím po Spencerovi, zůstal stejně nedokonán. Od Spencera velmi rázovitě liší se Lilienfeld nevědeckým namnoze postupem své práce. Přes to, že hrdě o sobě říká, že staví theorii svou na základě jen vědeckém, velmi často vplétá metafysické a zvláště theologické úvahy a tím učení jeho opět vrací se k neurčitosti a mlhavosti, jakou mělo u Schellinga a Hegela. On v pravdě šel pro poslední důvod své theorie a vědy vůbec tam, kam před ním Comte došel ve své druhé, subjektivní periodě, k náboženství; rozdíl je pouze v tom, že Comteovi dogmata náboženství pozitivního neboli pozitivistického náboženství humanity, kdežto Lilienfeldovi dogmata křesťanské theologie jsou pravdami vědeckými. „Organická methoda v sociologii není novým vynálezem. Již zakladatel křesťanského náboženství jí

užíval ve svých nádherných přirovnáních. Ježíš objasňuje svůj sociální ideal příklady ze světa organismů, položil základ k pozitivní sociologii. Kdyby jeho přirovnání byla jen allegoriemi a řečnickými obraty, nemohla by tak jímavě a hluboce působiti. Ježíš nehleděl na svět jevů jako blouznivý obdivovatel přírodních krás, nýbrž jako hluboko pronikající pozorovatel moudré zákonitosti ve všech zjevech přírodních se jevící a jejího nerozlučitelného sloučení s děním sociálním. Křesťanská theologie dále provedla ten poznatek původně intuitivní, pojavši církev jako rozšířené tělo Kristovo, jako individuum vyššími orgány a dary nadané, jako reálný organismus oživený psychickými energiemi u větší míře umocněnými. Učinili jsme ve své přirozené theologii (Ged. V. Versuch einer natürlichen Theologie) pokus ozřejmiti v tomto směru parallelismus mezi naukou křesťanskou a výsledky pozitivní sociologie. Podniku takového odvážili jsme se v přesvědčení, že křesťanská nauka pouze tehdy bude moci býti pochopena v celém svém významu a hloubce, bude-li uznána za pravdu též na poli vědeckém.“ (Verth. 71 a n.) A dále praví: „Pozitivní sociologie má účelem vědecky dokázati a duchům pomoci školy a učení vtisknouti to, co křesťanské učení za pravdu již uznalo.“ (Verth. 74). Není naší věcí posuzovati tyto názory po stránce theologické a paedagogické, jen tolik můžeme říci, že nepochopil slov o těle Kristově, plných nevyzpytného tajemství pro theologa a prodchnutých nevystižným mysticismem, že nepochopil podstaty idealního toho poměru mezi církví a zakladatelem jejím, vykládaje jej materialisticky. Jen o vysněné možnosti sloučení nauku křesťanskou s moderní vědou možno říci, že i po Lilienfeldovi zůstala problémem, a užití o ní slov *Tardeových* o organicismu pronesených, že „se paie de mots.“ — S Comtem má Lilienfeld společně i to, že ze sociologie dedukuje požadavky pro jiné vědy; sociologie je mu jakousi vědou zákonů jiných věd přes to, že mluví o nebezpečnosti z universalnosti pro ni plynoucím.

O díle Lilienfeldově sociologickém možno říci s *R. Wormsem* (Organisme et Société, str. 11), že „renferme des observations plus ingénieuses que sûres, des remarques piquantes plutôt que décisives“, ale není správně to, co o něm jinde (předml. Path. X.) napsal, že je to „un système . . . enchaîné suivant les lois d'une rigoureuse logique.“ Majíc jen skrovný význam pro jednotlivé otázky, pro sociologii jako vědu ceny nemá.

V.

*A. Schaeffle*²⁵⁾ trvá na realnosti společnosti, ale společnost je mu bytostí organisovanou. (vyd. 1896, str. 268 a nn.) Jako *Espinasa* (v uv. Sociétés animales), rozeznává mezi zvířaty společnosti různorodé a stejnorodé. Různorodými označuje ty, které se skládají z jedinců různých druhů, a dělí je na tří podle toho, zda se spojují

²⁵⁾ Bau und Leben des socialen Körpers, Tübingen 1875-1878, 4. sv. Druhé vydání (Ausgabe) 1881, z části přepracované; 1896 opět druhé (Auflage) ve dvou svazcích, jež prohlašuje za definitivní.

dínci podle poměru cizopasnosti (parasitismu), soustolnosti (kommensalismu) nebo jak podle *Espinasa* nesprávně píše kommensualismu) nebo vzájemnosti (mutualismu). Stejnorodé jsou ty, které obsahují jedince téhož druhu, a třídí je opět na tři, ve společnosti za účelem výživy (Ernährungsgesellschaften), ve společnosti za účelem rozplozování (Fortpflanzungsgesellschaften) a ve společnosti, jež nazývá Völkerschaften a které by snad bylo možno nazvati společnostmi rojovými (na př. hejna ptáků); při prvních dvou družích jsou pojátkem mezi jednotlivci potřeby fyzické, při třetím je pojátko psychické.

Prvkem společnosti je jedinec (I. 86). Prvotní skupina, tlupa (Horde) je ona Völkerschaft. ale rozdíl mezi ní a skupinou zvířecí vidí v její schopnosti vyvíjeti se v různých směrech. Člení ji jednak v rodiny, jež jsou mu „physiologisch bedingt“ a vykazují úkony množení, výživy a rozplozování (I. 73), jsou tedy elementem vzrůstu ve smyslu *Spencerově*; jednak ve společenské skupiny základní (sociale Grundverknüpfungen), jež jsou mu „geistig bedingt“ a tedy elementem struktury ve smyslu *Spencerově*.

Od prvotní skupiny (správněji od rodin) jde vzrůst, nebo jak on říká „Stufengang der socialen Entwicklung“ (I. 279) a udává pět jeho stupňů: 1. Völkerschaft, 2. ständische oder feudale Gesellschaft, 3. bürgergemeinschaftliche Polis, 4. Landesgemeinwesen, 5. Nationalgemeinwesen. Přihlédneme-li k této stupnici blíže, vidíme jen dva stupně, jež jsou stupni extensivního učlenění společnosti (1 a 5), kdežto ostatní tři vytykají učlenění intensivní, vnitřní a není zřejmo, do jaké míry s nimi také extensivní vzrůst je spojen. *Schaeffle* mísí tu údaje kvantitativní s kvalitativními a není tedy řadění jeho správné a zůstává za *Spencerovým*.

Společenské skupiny základní, element struktury, jsou jednak „Massengrundverknüpfungen“, které vznikají z užívání téhož symbolu („ideel“), jako na př. spolky náboženské, stavovské, třídní, národnosti (Nationalitäten) atd. (I. 89—103); jednak tvoří patero základních tkání (Grundgewebe) podle úkonů členěných (I. 111—122): 1. tkáň usidlení (der Niederlassung), zahrnující sociální život prostorový (sociales Raumleben), jenž se jeví v budovách, cestách, komunikačních drahách atd.; 2. tkáň ochrany, zahrnující vše, co chrání společnost, na př. pevnosti, hradby, náspy, veškerá zbroj, veškeré pojišťování atd. — analogie zvířecích krunýřů; 3. tkáň hospodaření, zahrnující veškerý oběh a rozdělení statků — analogie výživy tkání; 4. tkáň technických zřízení, zahrnující jednak moc (vojsko a policie), jednak obchod (výroba a obchod v už. sm.) — analogie svalů příčně pruhovaných a hladkých; 5. tkáň duchové činnosti, zahrnující psychofysické tkáně sociální — analogie nervové soustavy. Ze společenských skupin základních vznikají společenské orgány a soustavy společenských orgánů (I. 86, 175). Analogie struktury, jak ji *Schaeffle* podal, není úplná, schází jí první člen, pro první základní tkáň neudává se protějšek při organismech. *Barth* (I. c. 141) dobře charakterisuje takové nedůslednosti: Wenn die analogische Methode nicht durchgeführt wird, wenn im Falle einer Abweichung nicht das Prinzip angegeben wird, aus dem diese Ab-

weichung hervorgeht, dann verliert diese Methode ihren Wert als Leiterin und Finderin und ist nichts als ein totes Gewicht, das der Forscher nachschleppt.

Socialní vývoj záleží v umravňení, které dělí Schaeffle v kulturu a civilisaci (I. 551.), rozuměje kulturou věcný obsah všeho umravňení a civilisací získání a zachování tohoto obsahu v ušlechtlejších způsobách boje o život. Boj tento trvá a trvatí stále, jen způsob jeho se mění (I. 293). Vedle něho působí na vývoj společnosti „der zwar gemeinnützige, aber ruhelose idealistische Verbesserungs- oder Reformtrieb“ (I. 294). Civilisací míní tedy pokrok jdoucí od stavu války k zápasu vedenému soukromoprávními prostředky, od soupeřství se zbraní v rukou k soupeřství, jež se potýká ustanoveními práva; ústrojí socialního výběru se tedy stále vyvíjí a zdokonaluje. Schaefflův pojem civilisace kryje se, jak patrno, se Spencerovým pojmem vývoje.

Schaeffle nehledí však jen k vývoji společnosti, při němž liší dvě fáse: evoluci, dobu početně extensivního vzrůstu a transvoluci, dobu intenzivního vývoje, vnitřního; všímá si též involuce, úpadku. Úpadkem rozumí „ubývání duchové síly a vnitřní jednotnosti civilisovaných kruhů“ (I. 313 a n.). Určení to však není dostatečné, neboť obsahuje jen vytčení znaků vnitřních, vnějších úplně pomíjejic.

Soustava Spencerova žádala doplnění a Schaeffle ji doplnil po některých stránkách. Praví, že jedinec je jednotkou společenskou, ale vskutku i rodina je elementem (vzrůstu), schází jen formální prohlášení. Spencerův organismus doplnil kostrou; tím byl nucen přijmouti věci za částky společnosti. Společenskou soustavou nervovou není mu jen vláda, nýbrž vedle ní i všechny psychofysické tkáně socialní (I. 176). Přes to však i soustava jeho není bez nedostatků, jak na příslušných místech ukázáno. — Soustavu Spencerovu doplnil, ale problému, který se ze soustavy té podával, také nerozřešil; uvázl stejně jako Spencer v naturalistickém pojmání společnosti. Jen mimoděk zmiňuje se o větší měnlivosti společenských zřízení a o stupňovém rozdílu mezi společnostmi a zvířecím organismem; důsledků z toho neprovedl.

VI.

A. Fouillée²⁶⁾ vychází z kritiky soustavy Spencerovy a z části Comteovy. Společnost je „smluvní organismus“ (organisme contractuel). Rozdíl mezi organismy a společností (147—151) se shledává v tom, že částky organismu na sebe působí nevědomě a mechanicky, ve společnosti však že záhy nevědomé a mechanické svazky stávají se vědomými a volnými, že na místo dřívější vázanosti nastupuje smlouva. Fouillée nevidí však v tom rozdílu podstatného, protože jednak neuznává absolutního rozdílu mezi nevědomým a vědomým: nevědomé je mu vědomé in statu nascendi, jednak tvrdí, že vědomí je mocnějším pojátkem mezi členy organisace (112). Rozdíl mezi společností a orga-

²⁶⁾ La Science sociale contemporaine, 3. éd., Paris 1896.

nismy je jen stupňový. Uznává sice, že theorie smluvní nemá opory v dějinách, protože nikde nelze nalézt člověka úplně osamoceneného, že je to jen racionalní konstrukce státu, ale přes to ji přijímá, protože vidí analogii u slizovců, kteří vznikají spojením oddělených zárodků (152—154). Rozdíl mezi společností a organismy vidí jinde: Má společnost vědomí sebe, vědomí svého já, jako jedinec je má? Ne (234). Fouillée vědomí sebe má za jednotu jen dle formy, nikoli dle obsahu (224 a n.). Mezi vědomími sebe, jež mají buňky lidského mozku, jsou stupňové rozdíly, které shrnuty zdají se jednotou. Já vzniká jako idea a ta, myslíc sebe, věří ve svou jsoucnost (223). Společnost nemá takového vědomí sebe, není subjektem, který sebe myslí (245). Liší proto tři druhy organismů: 1. organismy s vědomím sebe změteným a rozptýleným (na př. červi kroužkoviti); 2. organismy s vědomím sebe zřetelným a sestředěným (na př. vyšší obratlovci); 3. organismy s vědomím sebe jasným, ale rozptýleným a to jsou společnosti (246). Společnost má sílu svou jen z jedinců: čím svobodnější, cíle svého a sebe vědomější jsou, tím silnější je společnost vzešlá ze svobodné smlouvy mezi nimi.

Naproti Comteovi, který ukazoval ku konsensu mezi jednotkami společnosti, staví právem do popředí součinnost jejich, jdoucí za jistým účelem (78). Spencer účel kladl v jednotlivce; celek je k vůli jednotlivci, kdežto v organismu části jsou k vůli celku. Rozdíl nenalézá Fouillée podstatným (156). Celek není mimo části, nýbrž v nich, odčlovatí celek od částí a učiniti z něho samostatnou substanci, je metafysické (177 a n.). A dále společenskou soustavou nervovou je mu soubor všech mozků všech členů společnosti. Vedle úkonů vládních přiděluje jí též úkony myšlení (108) a ukazuje k zastupitelnosti ústředních orgánů nervových ve společnosti nižšími středisky nervovými (110), správně oceňuje, jak postupně roste význam mozku v říši živočišné, a nadřadí středisek nervových. Obrací se tím jednak proti Spencerovu individualismu, jednak proti jeho liberalismu nebo, jak jej nazývá, „administrativnímu nihilismu“ (137 a nn., 167 a n.).

Spencer viděl ve společnosti dva typy: válečnický a průmyslnický. Fouillée připojuje třetí, typ myslících společností, přirovnává je prvé dva ku dravcům a přežvýkavcům (165). Vedle tohoto dělení dle úkonů naznačuje však ještě jiné dělení, jehož měřítkem je poměr částí mezi sebou a z toho vycházející poměr částí k celku: 1. Divoké kmeny a vůbec skupiny utvořené za zvláštním dočasným účelem. 2. Obce s nedokonalou centralisací založené na moci, jako státy středověké. 3. Obce s dokonalou centralisací založené na moci, jako státy vojenské. 4. Obce ideální, „smluvní organismy“, v nichž zájmy jednotlivců jsou totožny se zájmy státu. Postup od jednoho stupně k následujícímu je závislý na silách přirozených, mezi jinými na ideách, které mají snahu se uskutečnit a jsou tedy ideami-silami — idées-forces (175—186).

Fouillée kritikou svou doplnil některé stránky Spencerova a Comteova sociologického systému, avšak soustava jeho vlastní, kterou by bylo lze z doplňků těchto sestrojiti, zůstala přece jen neúplná, jak při kritické povaze knihy dá se skoro vždy očekávati. Nelze upříti, že

Fouillée šel od Spencera dosti neodvisle, ale — a to je, můžeme říci již předem, společným pochybením všech organiků — jako Spencer neviděl duchové povahy společnosti.

VII.

Nejúplnějši ze všech a bez odporu nejučleněnější výklad organické theorie sociologické obsahuje kniha R. Wormsa.²⁷⁾ V ní zpracována je téměř všechna monografická literatura organické theorie. Analogie společnosti a organismu došla tu vrcholu.

Organismus obyčejně se definuje jako „živý celek složený z částí rovněž živých“ (un tout vivant, formé de parties vivantes elles-mêmes). V pravdě však nelze nalézt něco živého a jednoduchého zároveň; vše živé je složeno. Život předpokládá složení z částic a hledati, co je organismus, znamená zkrátka hledati, co je život. Čím však tedy liší se bytosti živé od neživých? Celkem udávají se tyto rozdíly: 1. Bytosti neorganické vyznačují se určitým tvarem geometrickým a stálým, kdežto obrysy bytostí živých mění se co okamžik. 2. Těla neorganická mají složení relativně stálé, nerostou, ani se neumenšují, kdežto těla živá mění stále svůj obsah, jsouce sídlem dvojího pohybu: pohybu assimilací a integračního a pohybu desassimilací a desintegračního; výživa charakterisuje dle Claude Bernarda život a je jevem, který vysvětluje všechny ostatní. 3. Rozlišení a souřadnost prvků, mnohostranná jednotnost složek, jsouce následek nepřetržitého vývoje, jsou zejména pro rozlišení světa organického a neorganického významny. 4. Reprodukce bytostí živé, následek to výživy, a nutnost smrti k ní se připínající vyznačují organismy naproti substancím neživým, které ani se nerozplozují ani neumírají. 5 a 6. Pohyblivost a citlivost organismů kontrastuje s nehybností a tupostí substancí neorganických. — Avšak rozdíly tyto nejsou absolutní, nýbrž jen stupňové. Zvláště pohyb lze též u substancí neživých postřehnouti a slove spontanním, jako na př. pohyb způsobený přitažlivostí. A nad to látky neorganické reagují na teplo nebo proud elektrický; neprojevuje se tím však plně vědomí a mohlo by se spíše říci s Leibnizem, že je tu stupnice vědomí, sestupujících po stupních nekonečně malých od člověka až k bytosti neživé. Definice života měla by obsahnouti všechny udané rozdíly, avšak — jak přirozeno při výmezu věci konkrétní — může zachytit skutečnost jen po některých jejích stránkách. Worms srovnává se celkem se Spencerovým výmezem života (Principles of Biology, §§ 27. a 30.), ale dodává, že při rozhodování, zda je něco organismem, nutno více přihlížeti k rozdílu uvedeným nežli k definici (17—27).

Společnost je Wormsovi „trvalé seskupení bytostí živých, jichž veškerá činnost jde za společným cílem, za prospěchem celku“ (un groupement durable d'êtres vivants, exerçant toute leur activité en commun). Společnost není skupina umělá, nýbrž vznikla ze všeobec-

²⁷⁾ Organisme et Société, Bibliothèque Sociologique Internationale, t. I., Paris 1896.

ných nutností existence. Není to ani spojení manželské, ani rodina, ani lidstvo, nýbrž společnost národová (la société nationale). Jméno „společnosti“ postupně různým útvarům lze přiřkládati. Nejprve útvarem takovým byly rodiny, osamocené, beze styků vzájemných, později kmeny a obce národní. Sociální formou přítomnosti jsou národy, společnosti národové, jež objímají člověka celého. Sociální formou budoucnosti bude snad lidstvo veškeré. Společnost národovou však třeba lišiti od plemene a od státu. Plémě je skupina jednotlivců, kteří pocházejíce rodem jedni ode druhých nebo od společného předka, mají proto jisté známky společné, znaky povahou anatomické nebo psychologické, jež ostatně velmi nesnadno mohou býti přesně určeny.²⁸⁾ Společnost naproti tomu vykazuje se podobnostmi svých členů, které jsou zcela neodvislé od společného původu, a je skupinou bytostí, jichž práce přispívají ku blahu celku; které žijí podle týž zákonů a pod touž vládou; které mají společné mravy, tradice a idey, jež mají převahu nad mravy, tradicemi a ideami různými jednak jedny ode druhých a jednak ode všech druhých společností. Společnost může se tedy skládati z příslušníků různých plemen a může tedy existovati jednota společenská bez jednoty plemenné. Rovněž nutno lišiti společnost od státu, v němž ku společenskému pojítku hospodářskému, psychickému a morálnímu přistupuje pojítko právní a politické, a který je tudíž vyšší formou společnosti, totiž společností, která má vědomí a cit své jednoty, která je zkrátka osobou. Společnost může býti, aniž je státně konstruována (jako stát neodvislý) a byla skutečně před státem (27—37).

Hledíme-li ku podstatným atributům, které jsou organismům vlastní a odlišují je od bytostí neorganických, nalezneme mezi organismy též společnost. Avšak vedle těchto znaků organických vykazují společnosti ještě jiné znaky, důležitější, a mohou proto býti zvány „supraorganismy“. Jsou to zvláště, vedle vědomí a volnosti, vynikající psychická stránka společenského svazku a větší plastičnost prvků společenských, dále větší složitost jejich a s ní související větší složitost poměrů mezi nimi. Proto při srovnávání nejvyspělejších společností s organismy nejdokonalejšími nalezneme: 1. jevy podobné jevům těchto organismů, 2. jevy nové neznámé všem organismům, jež vyznačují společnost jako supraorganismus, 3. jevy, které jsou organické, ale které naléztí lze jen u organismů nižších, nežli jsou organismy, s nimiž společnosti srovnáváme. Avšak přes to nelze srovnávati určitou společnost s určitým organismem, nýbrž pouze typ sociální s typem organickým, má-li býti dosaženo nějakých výsledků pozitivních. Mezi organismy a společnostmi je vzdálenost taková, jaká mezi živočichy a rostlinami. Mají-li společnosti náležeti ke světu organickému, jest třeba pro ně ustaviti říši sociální podobného významu jako říše živočišná a rostlinná. Snad i dále by se dalo jíti a rozeznávati svět anorganický, organický a supraorganický (72—81).

Všechny námícky, které se činí proti přirovnávání společnosti

²⁸⁾ Srv. Quatrefages, L'espèce humaine, 10. éd., 1890.

k organismu, redukují se na námitku jedinou: pouze jedinec existuje, společnost neexistuje: jen jednoduché jest, složené není. Worms vrací námitku tím, že správně dovozuje, že není nic jednoduchého ve přírodě (jak již shora o tom zmínka se stala), že je ve přírodě jen unification, nikoli unité, jen unitas compositionis nikoli unitas essentiae.²⁹⁾ Spencer rozdíl mezi organismem biologickým a mezi organismem společenským viděl v nesouvislosti složek společenského organismu a chtěl jej vyrovnati přijímaje věci a řeč za částky a pojítka prvků společenských. Lilienfeld v tom se s ním srovnává a klade sociální hmotu mezibuněčnou; podobně i Schaeffle. Worms nechce sociální hmotě mezibuněčnou. Organická hmotu mezibuněčnou je původu buněčného, a věci, rostliny, zvířata, půda atd. původu takového nejsou. Činitelem souvislosti částic společenského organismu je jednak vzájemná jejich hospodářská odvislost, jednak podobnost povahy, která je zase jednak tělesná jednak duchová. Podobnost povahy tělesné zakládá se jednak v činitelích anatomických (příslušnost k témuž plemeni nebo k novému typu sociálnímu vznikнувšimu ze stejného života společenského), jednak ve fyziologických (totožnost potřeb skoro úplná), a lze stopovati zřejmou snahu společnosti směřující k ustavení stejnorodosti mezi částicemi zprvu různorodými. Podobnost povahy duchové je však daleko větší, ba lze říci, že duchová stejnorodost už je poji částky, protože je činitelů jejich více. Stejnorodost však je nejvyšší forma souvislosti; nejdokonalejší pak a největšího podivu hodný typ souvislosti je „ta tajemná telepathie, která mezi dvěma srdci vzdálenými vytváří pouto nezlomné.“ Je to souvislost ovšem jiného řádu nežli souvislost částic biologického organismu. Zakládá se na koordinaci částic prostorově oddělených spíše, nežli na těsné sousednosti jejich, jež ostatně ani při organismu není tak těsná, jak se zdá, protože vše se převádí na rozměry: vzdálenost mezi buňkami je poměrně právě tak veliká jako vzdálenost mezi lidmi, — a jest tedy i souvislost hmotná mezi částicemi společenského organismu, vedle ní však je souvislost psychická, kterou vyniká organismus společenský nad organismus biologický. Druhá námitka Spencerova týkala se vědomí společenského organismu. Worms dovozuje, že není správně tvrditi, že by buňky neměly vědomí sebe. Nevědomého nelze nalézt nikde tam, kde je život. Naproti tomu člověk, který jmenuje se jedinou bytostí sebe vědomou, velmi mnoho úkonů činí nevědomě; úkony, které byly někdy vědomými, staly se nevědomými, staly se zvykem. Ostatně sestředění celkového vědomí v organismech není úplné do té míry, jak Spencer je přijímal, neboť každá buňka, která není nervovou, má aspoň tolik vědomí, kolik jeho mají protozoa. — Také není správně tvrditi, že jen člověk je svobodný, kdežto buňka svobodná není. Člověk nejedná nikdy bez nějakého důvodu, není „liberté d'indifférence“, protože není čin, který by neměl důvodu. Svobodu však spatřuje v tom, že člověk rozhoduje se z důvodů vnitřních, které se mění s bytostí, která se

²⁹⁾ R. Eucken, Zur Würdigung Comtes, Philosophische Aufsätze, 1887, str. 68. Cit. u Bartha, l. c. str. 158.

rozhoduje. Za stejných okolností lidé různě se rozhodují anebo, rozhodují-li se stejně, docházejí ku svému rozhodnutí různými cestami. Tímto vnitřním činitelem je celá povaha člověka, soubor náklonností, které zdědil po předcích, nebo které vzešly z jeho vlastního života. Dědičnost a přizpůsobení vysvětlují všechny živly tohoto vnitřního činitele. La liberté de l'homme, c'est sa personnalité même. Buňka však je na tom podobně: I ona je střediskem sil, i ona má svou individualitu, jež je výsledek dědičnosti a přizpůsobení. Ona jako člověk je neodvislá a odvislá od prostředí. Neodvislost ovšem je menší nežli u člověka, ale přece jest nějaká. Mezi svobodou buňky a svobodou člověka je veliká vzdálenost, ale propasti mezi nimi není (42—68).

Prvkem společnosti lidské zdá se býti přirozeně člověk. Ale věc zdánlivě nesporná je v pravdě velmi sporná. Jsou všichni lidé, které ve společnosti možno nalézt, skutečně též jejich částmi, jejich elementy? A jsou jen lidé částmi společnosti? Worms na obě otázky přisvědčuje. Jednotě společenské nemůže býti překážkou ani rozdíl plemenný mezi elementy (srv. výše rozlišování společnosti a plemene) ani roztržení na kasty, jež zdají se společnostmi o sobě. Všichni lidé, kteří žijí vedle sebe, kteří vcházejí v pokojné styky, účastní se trvale života společnosti, který zabírá činnost jejich po všech stránkách, jsou členy téže společnosti národní, třeba rozdily plemenné, vzdělanostní, majetkové a j. byly jakkoli značné, neboť samo faktum, že žijí společensky, uznenáhla odstraňuje příkrostiti životních poměrů a zájmů, nerovnost vzdělanostní a misí je znenáhla v nový typ společenský, vyrovnávající různosti plemenné. Vedle členů společenského organismu (a to je důsledek jeho názoru o kontinuitě společenského organismu) jsou členy společnosti též cizinci, jestliže se v území jejím trvale osadili, po případě i příslušnosti v něm dosáhli, nebo aspoň osvojili si způsob jejího života, oblékli na sebe jejího ducha a povahu, přijali její vášně a předsudky. Ba i ten, kdo žije ve své vlasti, tedy místně snad daleko od území jiné společnosti, je členem jejím, jen když přijme způsob života, její názor světový atd. — Jen lidé však jsou elementy společnosti lidské. Tímto svým kladem odchyluje se Worms podstatně od názorů Spencerova, Lilienfeldova a Schaefflova (v. shora). Tvrdí, že skutečná společnost může existovati jen mezi bytostmi téhož druhu (v zoologickém smysle). Připouští však, že jistě věci, na př. stroje, hradby, železnice atd. nebo jistá zvířata, zvláště domácí, mohou po případě lidí ve společnosti nahraditi, ale odmítá pro přítomnost, že by byly částmi jejími, nechávaje však otázku tu pro budoucnost nerozřešenu (86—98). Přes to však není důsledný, srovnávaje železnice a cesty s cévami krevními (201).

Rovněž zamítavé stanovisko zaujal Worms proti theorii Tylorově a Tardeově; autorům těm společnost není bytost konkrétní, nýbrž abstraktní, soubor poměrů mezi lidmi. Protože pak, jak to již žádal Comte, prvky musí býti stejnorodé celku, musí jim býti prvkem společnosti nutně abstrakce, poměr mezi jedinci, který sevšobecně stává se mravem, obyčejem neboli zřízením (institution). Původ této theorie zdá

se mu býti Humeův názor, že myšlenky jsou něco od člověka se odlišujícího, že jsou to bytosti, které mají svou vlastní jsoucnost, a dále učení Spinozovo, že každá myšlenka člověka je neodvislým modem myšlenky božské. Worms naproti tomu dokazuje, že v přítomnosti myšlenky téže duše jsou solidární spíše mezi sebou nežli s podobnými myšlenkami v duších jiných lidí; že nejtěsnější seskupování ideí, které má v zápětí vznik jistého celku se znaky určité individuality, zvláště s vědomím sebe a vůlí žítí pro sebe, je seskupování podle duší. Teprve v budoucnosti snad zvítězí třídění ideí založené na podobnosti obsahu jejich, bez ohledu na nositelky jejich, duše individualní a proto zdá se mu theorie ta předčasnou (98—105).

Vyloučiv věci a instituce z prvků společenských, vzdal se tím důležitého měřítko pro určení vnějšího tvaru a trvání společnosti. Protože kontinuita společenského organismu je jiná nežli kontinuita organismu biologického, nelze při něm mluvit o tvaru v tom smyslu jako u organismu biologického, ba správněji lze říci, že nemá ani určitého tvaru ani tvaru jednotného celku. Lze jen udati rozlohu společnosti v prostoru: do délky a do šířky je společnost omezena územím, na němž obývá a ještě tu třeba připočísti členy, kteří žijí dočasně mimo to území v cizině; do výšky určena je nejvyšším obydlým bodem území, aniž však je tento bod všeobecnou hranicí, protože většina lidí bydlí mnohem níže. Zdánlivý nepoměr mezi šířkou a délkou se strany jedné a výškou se strany druhé není Wormsovi podstatným, protože lidé rozšiřující území zvyšují také svá obydlí, takže výšky společnosti přibývá poměrně s rozšiřováním jejího povrchu. — Jde však dále o určení společnosti v čase, neboť společnosti umírají a dějiny je zmiratí viděly. Není však správně mysliti, že společnost vymírá s generací, neboť: kde počíná a kde končí generace? Rovněž nesprávné jest mínění, že by společnost dokonávala vždy s koncem století, čemuž zdají se nakloněni historikové literatury líčící velmi rádi jednotlivá století, jako by měla určitou individualitu, odlišnou od individualit století předchozích i následujících. Společnost podle Wormsa zmirá, jen když přestala býti národem politicky odrůzněným, a ještě události, které činí konec samostatnosti politické, nepotlačují vždy individualitu sociální. Polska, která je mrtva jako stát, stále ještě tvoří společnost (110). Společnost tedy podle Wormsa umírá a přece trvá! Worms zaměnil tu prostě pojmy. Místo společnost měl říci stát, což srovnává se s názorem jeho, že společnost třeba lišiti od státu. Ale pak zůstává analogie neúplná, neboť neudal, jak vymírá společnost.

Elementem společenského organismu, „sociální buňkou“ je Wormsovi člověk, jedinec. Není jím rodina, neboť svazek rodinný stává se stále volnějším, rodina ztrácí stále víc a více svou původní jednotnost. Hospodářské prostupování (pénétration économique) rodin, nutnost vzcházející pro každého, aby z větší části žil z výrobků cizích a navzájem zase výrobky své druhým na výměnu poskytoval, způsobuje, že jedinec nepracuje již pro sebe a pro své příbuzné, nýbrž pro společnost; jeho úkol není již určován potřebami rodiny, nýbrž schopnostmi, které může uplatnit ve službách potřeby obecnější a tím jeho

hospodářská samostatnost naproti rodině se upevnila. Podobně právní jednotnost rodiny náleží minulosti a nenalezneme již ani jednotnosti politické (politického přesvědčení) ani rozumové (jednotného názoru světového). Hospodářsky, právně, politicky, morálně jsou mezi rodinou a společností velmi značné rozdíly, ba příkré protivy, kdežto neodvislost jedinců je theoreticky neobmezená a prakticky velmi značná. Podobně odmítá i manželskou dvojici jako element společnosti, vytýkáje jí přílišnou hypotetičnost (113—130)³⁰⁾.

Jako jest čtvrtý způsob sjednocování buněk organických³¹⁾, právě tak i seskupování buněk sociálních rozeznává čtvřeré: 1. Seskupování embryologické. Potomstvo z téhož páru lidí nebo aspoň z téže matky zůstalo spojeno v prvotní rodinu, ze které později, když se byla rozmnožila, vznikl rod; rodiny i rody zůstávaly osamoceny, beze styků vzájemných. Toto seskupení naléztí možno i dnes ještě ve společnostech nejvyvinutějších, v nichž členové rodiny jsou spojeni svazkem krevním vespolek těsněji, nežli s ostatními spoluobčany. 2. Seskupování topografické. Mezi prvotními rodinami však znenáhla vyvíjely se styky způsobené v první řadě tím, že rozšíření území pro větší počet členů rodu nutné seznámilo je s jinými rodinami a rody a uvedlo je k nim v poměr přátelský nebo válečný. Ať podobením ať spolčením vznikaly tu jednoty složitější, založené buď na soumeznosti nebo totožnosti území, buď na společenství podmínek životních, buď na vzájemné pomoci, vznikaly kmeny (peuplades). Zároveň však nastal rozklad v prvotních rodinách. Svazek krevní stal se volnějším, protože jedinec nebyl vázán jedine na pomoc od členů rodiny poskytovanou a také i mimo rodinu mohl naléztí práci a obživu.

³⁰⁾ Barth, l. c. str. 158. praví: Das Element, aus dem die Gesellschaft sich bildet, ist für Worms das Menschenpaar... da diese Zweierheit für die Fortpflanzung notwendig ist. Nevím, z čeho tak soudí. Přímou tomu odporuje, co praví Worms: „L'élément dernier, ... c'est toujours, en définitive, l'homme lui-même.“ (105). „La théorie qui voit dans le couple humain le vrai élément de la société, sans être inacceptable, s'appuie sur une conception trop hypothétique pour que nous croyions pouvoir l'admettre. Nous persistons à voir dans l'être humain isolé et unisexe la véritable cellule du corps social“ (130).

³¹⁾ 1. Seskupování embryologické. Buňka, na počátku samojediná, rozdělí se ve více buněk a tento celek po jisté řadě rozlišení rozdělí se ve tři soustředné listy zárodečné: entoderm, mesoderm a ektoderm, z nichž každý tvoří souvislou hmotu různici se ode druhých tvarem i rozměry buněk ji skládajících. 2. Seskupování topografické. Záhy nastává prostupování těchto hmot a tělo zárodku jeví se rozděleno v segmenty, z nichž v každém naléztí možno elementy všech tří hmot a z nichž každý je jaksi samostatnou bytostí, máje všechny podstatné orgány života, tak že celek zdá se jen sousedností samostatných částí. 3. Seskupování fyziologické. Orgány segmentární slučují se v bytost celkovou, jednotnou. Buňky sjednocují se podle úkonů jdoucích za konečným cílem, zachovávajice svou různost původovou (jedny jsou poslizničné, jiné vazivové, jiné svalové) a tvoří orgány, na př. rouru zaživací, a ústrojí t. j. soubory orgánů sloužící k výkonu složitějšímu, na př. ústrojí zaživací. 4. Seskupování homoplastické (histologické). Buňky na př. poslizničné v rourě zaživací podobají se buňkám poslizničným v jiných orgánech, na př. v orgánech ústrojí dýchacího. Spojují-li se buňky, které vykonávají podobné úkony, spojují-li se tedy podle podobnosti své povahy, utvoří tkané na př. tkáň šedé hmoty mozkové. Spojují-li se tkáně mající všeobecnější podobnost povahy, utvoří se soustavy, na př. nervová (131—141).

Dělbou práce ve větších rozměrech prováděnou nežli v prvotních rodinách, podporovanou větším počtem příslušníků kmenových a podmíněnou větší růzností jejich potřeb; rozlišením výroby řemeslné a průmyslové a tudíž postupným rozlišováním výroby podle druhu výrobků; styky obchodními a z nich plynoucími styky politickými a přátelskými a nepřátelskými seskupily se kmeny ve větší celky, v obce národní (cités), zárodky států. 3. Seskupování fyziologické. Postupné klesání autonomie původních částí obcí národních, jdoucí těsně za hospodářskou odvislostí jejich, má v zápětí: po stránce politické vznik vlády ústřední, po stránce právní sjednocení zákonodárství a po stránce hospodářské sestředění výroby určitého druhu na místech zvláště vhodných, bez místní uzavřenosti sice, ale přece s určitými styky pracovníků z téhož oboru, necht' byli jakkoli vzdáleni. Všechny buňky sociální, jejichž úkony směřují k jistému společenskému cíli, spojují se v ústrojí, na př. v ústrojí vztahové či stykové (appareil de relation), které má účelem jednak styk kolektivní bytosti sociální s prostředím vnějším, jednak styk částí jejich mezi sebou; ústrojí dělí se v ústrojí podružná (sous-appareil), orgánismům neznámá, na př. v uvedeném případě v podružná ústrojí tiskové, železniční (nebo snad všeobecněji komunikační) atd.; tato podružná ústrojí dělí se teprve v orgány, na př. časopisy, železniční tratě atd., v nichž každá buňka (člověk nebo věc, tato však jen jako zástupce nebo náhradník člověka; v shora) má svůj tvar a svůj úkol. 4. Seskupování homoplastické. Ve mnohých různých orgánech a ústrojích společenských jsou však pracovníci, kteří vykonávají stejné úkony, na př. sazeči všech časopisů a listů; soubory těchto sociálních buněk řaděných dle podobnosti úkonů jsou tkáně sociální. Tkáně lze spořádati v soustavu podle všeobecnější povahy úkonů jejich, na př. v soustavu těch, kdo pracují rukama, těch kdo pracují duševně. — Anatomie sociální ukazuje, že je jak pro společnosti tak pro organismy jednotný zákon neodvislosti a vzájemné odvislosti elementů (la loi de l'indépendance et de l'interdépendance des éléments composants): neodvislosti, protože každý z nich má své určité hranice a složitost vnitřní dosti velikou, odvislosti, ježto jsou poutány ve mnohonásobné skupiny, jež se o ně dělí (141—176).

Worms nerozlišuje tedy jako Spencer vzrůst a strukturu společenského organismu, nýbrž vzrůst počítá ke struktuře, nebo jak říká „groupement“, a sice shrnuje je pod druhý bod, seskupování topografické. Podobně jako Spencer, nerozeznává elementu vzrůstu a elementu struktury: elementem vůbec je mu jedinec. Spencer analogii tří listů zárodečných viděl ve vrstvě válečnické a vládní, ve vrstvě obchodnické a ve vrstvě výrobní a zvláště průmyslnické. Worms myslí, že neprávem, neboť Spencer nehleděl k rozlišení úkonů, které vznikají sloučením a podrobením dvou nebo více skupin prvotních. Sám však k určitému formulování analogie té nedošel, jak později bude ukázáno. — Worms dále není ve své analogii důsledný, podobně, jako již při Schaefflovu třídění jsem to vytkl, rozšiřuje provedení analogie o člen, o němž sám doznává, že analogie při organismu pro něj není. Ko-

nečně rozlišování třetího a čtvrtého seskupování je strojené. Vskutku nelze nalézti soustav zúplna homogenních; ani soustava nervová není soustavou v tomto smyslu, neboť je složena ze tkání, jichž složení není totožné.

Týž zákon neodvislosti a vzájemné odvislosti elementů lze sledovati i ve fyziologii sociální. Neodvislost elementů charakterisována je vlastním jejich životem; odvislost životem bytosti celkové a vlivem jejím na individualné existence elementů. Jde však o bližší stanovení poměru elementů k celku. Theorie individualistická, theorie školy národohospodářské zvané orthodoxní nebo liberální praví, že celek a orgány celku mají důvod v udržení života částic: takový je jejich účel, takový však je také jejich původ. Mechanismus, který se utvářel, je dělba práce mezi buňkami sociálními. Důvodem pro rozlišení jejich je jednak zájem jich samých, aby dosáhly větší dokonalosti, věnujice se jedinému úkonu, jednak zájem druhých, aby úkony, které vykonával nejprve každý sám pro sebe, rozděleny jsouce, byly vykonávány od jednotlivců lépe, dokonaleji ve prospěch všech. Jsou to tedy příčiny individualní, které nutí k rozdělení úsilí a úkonnému rozlišení částic. Proto rozlišení nikdy nebude moci býti dovedeno nad mez užitečnosti pro jedince z něho vycházející. Naproti tomu theorie socialistická, theorie Marxe a jeho stoupenců má za východisko vývoje společenského společenství jako celek, dělba práce má důvod v jevech povýšených nad vůli individualní, v jevech sociálních. Durkheim³²⁾ udává dva: 1. rozmnožení členů společnosti, vzrůst populace; 2. vzrůst toho, co jmenuje „morální hustotou společnosti“ (la densité morale de la société) t. j. stupně kohese jejich členů, který je podmíněn sestředěním jedinců, utvořením a vzrůstem měst a rozvojem komunikací. Rozlišení úkonů mezi členy společnosti nikdy nestalo se v zájmu členů, dělba práce nesloužila nikdy prospěchu dělníků, naopak tlačuje mzdu na míru, která je nezbytná, aby dělník nezemřel hladem, jak to ukázal Lassalle. Worms rád by našel smír mezi těmito teoriemi a vidí možnost jeho v užití Hegelovy dialektické metody. Připouští thesi i antithesi, protože každá z nich vyjadřuje dokonale jen jednu stránku skutečnosti a jedna stránka beze druhé je neúplná — a pak spojití, sloučení je v synthesi. Hegel domníval se, že smír protiv může se státi jen v absolutnu; smír ten však vidí Worms se uskutečňovati co chvíli ve světě zjevů, v relativnu, v životě, který není než neustálé smírování protiv, synthese, která se provádí stále mezi elementy a protivnými popudy — a člověk sám je povolán, aby ji uskutečnil, přiváděje v soulad pomocí svého rozumu a vůle síly protivné. Jedině theorie organická, která člověku ponechává dosti svobody, může vyrovnati protivu mezi teorií smluvní nebo individualistickou (jež stotožňuje po příkladu Fouilléově) a mezi teorií socialistickou. Vývoj společnosti není libovolný ani osudem předurčený, nýbrž je spontánní. Vývoj bytosti celkové podléhá zákonům, jako jim podléhá organismus;

³²⁾ De la division du Travail social, Paris, 1893. II. t. II. chap. Srv. A. Coste, Les Principes d'une Sociologie objective, Paris, 1899.

a'e zákony ty jsou výsledek vnitřní činnosti jejich elementů a souhlasu (consensus) mezi nimi, který není sice zcela vědomý ani volní, ale jemuž nelze upřít jistý náběh k vědomí a vůli (179—196).

Jako v organismech rozeznávají se všeobecně tři druhy úkonů: úkony výživy, úkony vztahu či styku a úkony rozplozování, právě tak dělí se úkony v organismu společenském. K oběhu krevnímu přirovnává oběh látek výživných ve společnosti, a to jednak výživných v pravém smysle, jednak toho, co jest národním hospodářům „statky“. Vyživovací proces řídí v organismu soustava nervu soucitného a oběh krve zvláště je řízen nervy cévohybnými. V organismu společenském život vegetativní reprezentovaný úkony hospodářskými je rozdílný od života duševního a od života stykového, reprezentovaných úkony intelektuálními a politickými. Jako nerv soucitný má ganglia rozdílná od ganglií soustavy mozkomíškové (ač jsou mezi nimi vzájemné vlivy), právě tak „autorita“ politické a intelektuální jsou různé od „autorit“ hospodářských (ačkoli vlivy jejich vzájemné mají velký význam pro celkový život společnosti). Analogon nervů cévohybných jsou v organismu společenském bankéři a jako má organismus biologický centrální regulátor, srdce, má jej i společnost: je to bursa (197—205). — Předběžnou otázkou pro studium úkonů vztahových či stykových je otázka sociálního vědomí. Společnost má vědomí sebe, neboť ona existuje, není pouhým výtvořem obraznosti. Člověk nemyslí společnost, nýbrž společnost myslí sebe v člověku. Worms však poznamenává zároveň, že duch této bytosti kolektivní nedospěl tak daleko u vývoji jako duch individuální, ale u vývoji svém stále pokračuje (209—227). Spencer jen ve vládě viděl společenskou soustavu nervovou. Worms však správněji ukazuje k tomu, že třeba v ni zahrnouti i všechny ty, kdož pracují duchem.

Jako rozruch nervové soustavy individua může mít původ buď z popudu přicházejícího zvenčí, buď z popudu vycházejícího od některého orgánu vnitřního, zvláště je-li porušen, buď z popudu, který přímo vznikl v mozku, právě tak v nervové soustavě společenské popud může přijíti buď zvenčí (na př. vypovězení války) buď od jednotlivé buňky nebo orgánu společenského (na př. při převratech a revolucích) buď od center nervových samých (od vlád). Právě tak je tomu i po duchové stránce společnosti. Worms centry nervovými jmenuje tu „le gouvernement intellectuel“, vládu rozumovou; pojem ten však není u něho jasný. Tuším v něm to, co Novikov ve své knize „Les luttes entre les sociétés“ nazývá „l'élite sociale“, právě o tom: „Le gouvernement n'a jamais été et ne sera jamais la partie la plus éclairée de la nation. La fonction de la production de la pensée . . . appartient à l'élite sociale“ (liv. III. chap. VIII. § 8.) (228-232). Touž analogii vidí Worms i při úkonech rozplozování. Společnosti se rozplozují a způsoby jejich rozplozování jsou právě tak různé jako u organismů. Společnosti se rozplozují buď splynutím jako mezi prvky Paramoecium, kde nemožno mezi buňkami splynutím ukázati k nějakým rozdílným pohlavním: tak povstal Řím ze žvlů latinských, sabinských a etrurských, Anglie ze žvlů saských, dánských a normanských; — buď způsobem pohlavním, jako při výboji, kdy vítězný

národ, jak Quatrefages³³⁾ dokazuje, z pravidla je samcem; neboť spojení dvou společností je určováno spojením jednotlivců; pohlaví jedné v poměru jejím k druhé je určováno tedy většinou svých představitelů: jestliže totiž většina mužů národa vítězného (a to bývá pravidlem) pojme za manželky dcery národa přemoženého, je národ vítězný samcem. Pohlaví není při společnosti nic absolutního, nýbrž něco relativního, jež jest blíže určováno postavením jejich členů při sňatcích smíšených. Ale rozplozování společnosti děje se nejčastěji způsobem nepohlavním, a to dělením nebo pučením. Příkladem dělení může býti Diokletianovo rozdělení říše římské v část západní a východní; příkladem pučení je tvoření se osad, které však do jisté míry znamenají krok zpět, neboť možno tam z počátku naléztí stupně kulturní, jež vlasti dávno již opustila, nebo zřízení, jež dávno ve vlasti zanikla, jako otroctví nebo peněžitě pokuty za zločiny³⁴⁾. Avšak záhy vývoj osad jde krokem mnohem rychlejším nežli vývoj vlasti a osady daleko jí předčí. Worms doplnil tedy tímto odstavcem své knihy (233—248) vhodně soustavu Spencеровu, avšak podobně jako Spencer a ostatní organikové zanedbal úplně ono rozplozování, jež jsem dle Bartha nazval duchovým a které se uskutečňuje vychováním.

V následujícím pojednává o původu a rozvoji společností a o třídění jejich. — Jaký je původ života společenského, proč a jak počali lidé žiti ve společnosti? Theorie smluvní je jednou z odpovědí na tuto otázku. Worms míní, že je v ní omyl, protože posuzuje se to, co by mělo býti, a nikoli to, co jest. Smlouva společenská je mu věcí budoucnosti. Společnost povstala jako organismus. Zda však byla jen jedna či více jich na počátku, je předmětem sporu mezi přívrženci theorie monogenistické a polygenistické. Je jisto, že v nejranějších dobách ukazují nám dějiny lidstva předvěkého společností více, z nichž některé zřejmě pocházejí z jednot dřívějších, jež se rozdělily. Proč se rozdělily, je přední otázkou. Prvoci se dělí buď pro přebytek nebo nedostatek potravy. Právě proto dělily se také společnosti. Byly-li prostředky životní hojné, rodina se rozmnožila a rozšířila, ale zároveň jednota její zrušena. Naopak, byl-li nedostatek, musila se část vystěhovati, aby si vyhledala jinde živobytí. Avšak záhy dostavuje se sjednocování: styky ať přátelské ať nepřátelské podněcují snahy po úpravě vzájemného poměru. Tvoří se větší celky založené na zásadě rovnosti, na spolku pro výboj a odboj, tedy do jisté míry na smlouvě; ale smlouva je tu jen odvozeným, nikoli původním způsobem utvoření se společnosti, jak tomu chce theorie smluvní. Sdružování je způsobem původním, lidé narodili se sdruženi právě jako organismy, protože každá bytost konkrétní je složena. Důvody této složitosti nelze na jisto postaviti. Tedy: jednota složitá, dělení a návrat k jednotě vytvořením individualit složitějších jsou tři stavy, jimiž prošly organismy a původní společnosti. — Rozvoj společnosti je výsledek působení tří činitelů: 1. prostředí fysického, 2. jedinců, kteří skládají společnost, a jichž souhrn nazývá prostředím

³³⁾ L'espèce humaine, 10. éd., str. 200.

³⁴⁾ Srov. Tardé, Les Transformations du Droit. 2. éd. Paris 1894., chap. IV.

vnitřním, 3. sousedních společností. Činitelé ti však vzájemně působí na sebe a společnost zase na ně. První zjev v rozvoji společností je vzrůst její, který je analogický se vzrůstem organismů. Další je utvoření se orgánů, výsledek rozlišení. Jako rozvoj orgánů v organismu podle Prenanta vykazuje čtverý postup hlavní (extension, apposition, segmentation, résorption) tak i rozvoj orgánů společenských. Jiná podobnost jeví se ve příčině proměn, jež tu i tam dějí se většinou velmi pomalu. Dědičnost a mnohdy návraty k minulosti, zjevy atavistické brání rychlým převratům. Tylor ukázal, že ve společnosti kolují jisté přežitky (survivals), hlavně pověry, čehož analogon vidí v zakrsalých orgánech u organismů, jako je na př. šišimka (glans pinealis), která je snad zbytkem oka, které měli druhdy obratlovci na temeni. (Opět jedna nedůslednost: zakrsalé orgány jsou částí organismu, ale přežitky prohlašoval dříve naproti Tylorovi za něco, co není částí společnosti; zde však toho pomijí). Styky společenské, přátelské nebo nepřátelské mají značný vliv na rozvoj společnosti. Výsledek zápasů skupin určuje se jednak větším počtem členů jejich, jednak jakostnou převahou po stránce rozumové a mravní. Zvláštním pak prostředkem boje je nápodoba, jednak jako cíl vítěze, aby těsněji připoutal přemoženého, jednak jako zbraň účinného odporu proti převaze protivníkově, v čemž jeví se stopy společenského mimetismu. Následky zápasů, ať válek zbraní vedených, ať válek hospodářských, ať bojů rozumových přesvědčení mají vždy zhoubné následky pro přemoženého, ale vítězství může mít též příznivý i zhoubný vliv na národ vítězný. Základní typy pokojných styků mezi skupinami společenskými jsou tři: 1. cizopasnost, 2. soustolnost a 3. vzájemnost; Worms přijímá dělení Schaefflovo. Nejdokonalejší útvar je vzájemnost a k ní rozhodně spěje vývoj společnosti a za její předzvěsti sluší pokládati dočasné politické spolky, ligy dvou nebo více států. Pro všeobecné třídění společnosti není jasného a bezpečného dělidla, všeobecně uznaného. Při nesmírné složitosti společností je velmi nesnadno rozeznati jevy význačné od vedlejších a tak položití základ k jednotnému třídění. Různé principy třídění dají se rozvrhnouti do dvou skupin: jedny hledí k anatomické stavbě, druhé k fyziologickým úkonům. Worms chce při třídění hleděti k obojímu. Pozorováním stavby anatomické doufá dojíti bezpečnějších údajů a k ní tedy ukazuje v první řadě a chce tříditi společnosti dle stupně složitosti, který odpovídá stupni rozlišení a koordinace jejich částí. Ale jen uvnitř těchto skupin, domnívá se, je možno přihlížeti ku znakům povahy fyziologické, v první řadě k jevům hospodářským, pak rozumovým (náboženství, literatura, vědy) a nejposléze k jevům politickým (251—310).

K vyličení pravidelné stavby, pravidelné úkonosti a pravidelného rozvoje společností doplňkem musí býti vyličení nepravidelností, které se mohou vyskytnouti. To je úkol pathologie socialní. Nepravidelnosti v organismu společenském mohou mít příčinu dvojí: 1. v působení prostředí fysického nebo biologického a působení členů společnosti, 2. v působení společností okolních. Jako činitelé tito mohou býti pakou k pravidelnému vývoji, právě tak mohou býti i příčinou vývoje

nepravidelného, působili jiným způsobem. Nepravidelnosti způsobené prvými přirovnati lze k poruchám vnitřním, nepravidelnosti druhého způsobu k poraněním chirurgickým. Jisté nemoci však způsobeny jsou vlivy prostředí, tedy rovněž působením vnějšku a přece jsou řaděny do oboru chorobopločnosti. Mezi úrazy způsobené vlivem společností okolních náležejí úrazy způsobené jednak válkou, jednak hospodářským bojem. První jsou poruchy dočasné, při druhých však je nepřetržitá následnost dočasných poruch. Při nemocech vzniklých uvnitř skupiny společenské (buď z nepravidelného útvaru částí, buď vlivem prostředí fysického nebo biologického) lze rozeznávati jedny, jež zachvacují bezprostředně jen ojedinelé částice těla společenského, jiné, které vyskytují se často jen u jednotlivých skupin částic a konečně nemoci, které se objevují jako onemocnění celková. Nemocemi prvými zabývá se pathologie individua. Druhé, zachvacující celé skupiny, jsou buď nemocemi sdělnými, přecházející z jedince na druhé jedince, kteří se s ním stýkají; buď nemocemi vzniklými u lidí podrobených týmž škodlivým vlivům, nemocemi povolání (maladies professionnelles). Jiný druh nemoci tohoto způsobu jsou ty, jež vyskytují se zvláště jen v určité rodině, v určitém plemeni, místě, kraji atd., a z nichž většina dotýká se spíše ducha nežli těla; nemoci ty snad mohly by se zváti dědičnými. Některé z těchto trojich nemocí mohou zachvátiti celek; jsou ve svých příčinách nemocemi individuí, v následcích nemocemi socialními. Nemocemi v následcích socialními jsou též nemoci, kterými trpí celé orgány a tkáně socialní. Příčiny jejich hledati sluší ve třech způsobách zápasu jejich: 1. zápasu jednoho způsobu seskupení s druhým; 2. zápasu skupin při téměř způsobu seskupení; 3. zápasu jedinců uvnitř téže skupiny. Tvrzení, že zápas je hybnou silou pokroku, protože vítězí vždy lepší, je ve svém všeobecném zdůvodnění nesprávné a nad míru hypotetické. Naopak často vítězí zbraně, které nejsou ani lepší a čestnější, zápas mnohdy rozhodují okolnosti na vítězi nezávislé a které tedy nemohou jemu býti přičteny k zásluze, ba dokonce někdy i nedostatky vítězovy a chyby. — Konečně jsou nemoci, které hned od původu dotýkají se celku a ty jediné jsou socialními v pravém smyslu. Jedny jsou vrozené, vzniklé z vady, která je jednak v jejich prostředí (na př. ostrovy Polynésie jsou zemí, která povahou svou nedopouští zřízení státu jednotného; Gronsko, které ve XII. století bylo kvetoucí osadou dánskou, později utrpělo nesmírně ochlazením podnebí), jednak v ústavě státu samé, kterážto vada může záležeti buď v nesnášenlivé vylučnosti ústavou podepřené mezi dvěma národy stát tvořícími, z nichž jeden je vítěz, druhý podrobený (Tataři v Číně a Indii), buď ve spojení dvou nesrovnatelných principů politických (na př. u theokratických vlád, které chtějí spojití moc duchovní i světskou v rukou kněžských). Jiná onemocnění celková zachvacují společnosti jinak pravidelně vyvinuté, jsouce následek okolností, které nastaly teprve později a možno je nazvati strnutím. Příčiny jsou dvojí: buď společnosti dosáhly uspokojivého postavení hmotného (Španělsko po smrti Karla V. a Filipa II.), buď že jsou mravně a politicky uspořádány tak, že jsou tím spokojeny a netouží po řádu jiném (Číňané).

Dodatečně klade otázku: Stárne společnost, může zemřítí úbytkem sil? Společnosti většinou zmirají pod ranami vedenými zvenčí. Jen v jediném případě dalo by se říci, že společnost umírá stářím: kdyby nebyla schopna obnovovat se ve svých částech, kdyby přestali se v ní lidé roditi; toho však v žádné nestává a není tedy možno považovati stáří jako úbytek sil za příčinu skonu společnosti (313—333).

Jen krátce zmíním se o terapii a hygieně socialní. Jistá onemocnění vyléčí se, aniž potřebovala lékařského ošetření, organismus chorý sám stará se, aby zjednána byla náprava; jindy, zapotřebí je léků. Ve společnosti rovněž jistá onemocnění hojí se sama: tak je tomu při ranách vnějších (po válce, kdy zahynulo mnoho lidí, lze pozorovati přibývání počtu narozených) a při některých nemocích vnitřních jak povahy hospodářské tak rozumové (když pro kanonický zákaz brání úroků vázl obchod, protože bez úroku půjčovati nikdo nechtěl, půjčovali na úrok židé, na něž zákaz ten se nevztahoval a stali se bankéři sprostředkujícími úvěr a oběh kapitálu; pro sféru právní mohl tu doplniti Worms, že následek téhož zákazu bylo vytvoření některých nových právních institutů, jako doživotného důchodu, obligací na majitele a s tím souvisící rozvoj společností akciových a obchodních atd.; když pod tíhou Napoleonova militarismu téměř úplně zanikla činnost „vlády rozumové“ ve smysle Wormsově, našli se jednotlivci jako Chateaubriand, paní de Staël, Victor Cousin, kteří jsouce nejprve v odporu proti panujícím směrům, konečně převzali vůdcovství veřejné myšlenky). — Jiné nemoci potřebují lékařův a léků. Má býti lékařem stát? Jen ve případech nejvyšších nutných, soudi Worms. Kriteria však pro oprávněnost zakročení státního není. „Zájmy společnosti a státu“ nebo „nezbytnost“ jsou kriteria velmi kolísavá. Jinak má býti ponecháno soukromému podnětu jednotlivců, aby zjednána byla náprava. Jaké však jsou léky a způsob léčení? Není universálních léků, ať podstata jejich je jakákoliv a ať kdekolí jsou hledány. Jest potřebí léků specifických, léčení má býti pokusné a allopathické. Dvě otázky tu zvláště zajímají: Jest účinným lékem veřejná dobročinnost, kterou navrhuje se řešiti otázku chudinskou, a jest oprávněna? Worms má ji za oprávněnou a podepírá ji na solidaritu elementů společnosti. Jest účinným lékem a oprávněněn převrat násilný? Není, lepší je evoluce nežli revoluce (334—367). — Mnohým nemocem lze předejiti, učiní-li se předem opatření. Naléztí způsob jejich, pravidla a zásady jejich je úkol zdravotnictví. Základním pravidlem socialní hygieny po stránce hospodářské, právní, rozumové a mravní je Wormsovi vzbuzování a rozšiřování solidarity mezi lidmi a po stránce politické hygienickým požadavkem jest, aby jednotlivcům ponecháno bylo tolik volnosti, pokud to srovnati lze s veřejným řádem a aby vláda podporovala pokrok svou součinností při podnikcích vyšších z popudů soukromých. Pravidla toho lze užiti i při rozhodování zvláštních případů, jako při sdělování volebních řádů, při určení rozsahu zmocnění daného poslancům a při stanovení poměru sněmoven k moci výkonné (368—390).

Ké konci jen několik vět shrnujících názor Wormsův o poměru biologie a sociologie, o metodě sociologické práce a o soustavě so-

ciologie. V biologii možno naléztí 1. a 2. vodítka pro určení předmětu a stanovení metody v sociologii, 3. závěry, k nimž biologie dospěla, mohou býti pomůckou výkladu fakt stanovených sociologií. Prostředky bádání jsou pozorování na nejširším podkladě a pokusy. Zpracování látky takto nabyté státi se může tříděním, indukcí a dedukcí. Sociologie měla by zkrátka užiti metody biologické, přizpůsobené podrobnostem svého předmětu. To však řekl již Comte. Naopak zase může prospěti sociologie a prospěla biologii: statistická metoda sociologická výhodně se v ní osvědčila, účinek a vliv Smithovy a Malthusovy myšlenky na Milne-Edwardse a Darwina je znám. To však řekl již Lilienfeld. Nové pro organickou metodu je jen u Wormsa to, co řekl na třetím sjezdu: „Analogie biologické nestačí, aby ustavily socialní umění (terapii a hygienu, pozn.). A doznávám bez lítosti, že ani nestačí, aby úplně ustavily sociologii. Mnoho jevů společenských dá se vysvětliti bezpečněji pomocí psychologie socialní nebo ekonomického materialismu, jiné dosud vzpírají se všemu výkladu a mohou býti pouze konstatovány pomocí bádání historického.“ Tu přiznává Worms to, co jsme ve výkladu jeho postrádali. Psychologie a dějinný výklad v něm stejně zanedbány jako u ostatních organiků. Tím také vysvětlí se mnoho nedostatků a neúspěšností, jež celkovou stavbu ruší, ucelenosti její jsou překážkou. Dobře stanovil úkol sociologie jako vědy, pravě, že se má snažiti, aby podala názor jak o celku tak o podrobnostech a neobětujíc jednotnosti měla zřetel k mnohonásobnosti, — ale úplně jeho neprovedl. Také jeho rozvrhu sociologie jen v podrobnostech dá se něco vytknouti. Pravi, že jest třeba studovati zprva všechny společnosti nebo aspoň všechny skupiny společností postupně a jednu po druhé a zaznamenávati jednak všechny tvary jejich složek (prostředí, plemena, rozdělení národa), jednak všechny jejich úkony (hospodářské, právní, politické, rozumové a mravní) — což je obsah sociologie konkrétní a popisné. Pak bude možno podati všeobecný obraz každého z těchto útvarů a úkonů, podati srovnávací anatomii a srovnávací fysiologii skupin společenských, — což je obsah sociologie abstraktní a srovnávací (391—404).³⁵⁾

VIII.

Po tomto výkladu vzniku a utváření se sociologické teorie organické zbývá dohodnouti se o tom, jaký význam má pro sociologii.

Kritika organické teorie po mém soudě může býti podstatně dvojího způsobu: 1. Je možno přidati se k určitému nazírání biolo-

³⁵⁾ I. Sociologie konkrétní a popisná.

Společnosti rostlinné a živočišné. Původ společností lidských. Společnosti lidské předvěké. Společnosti lidské bývalé a nynější v Africe, Okeanii, Americi, Asii a Evropě.

II. Sociologie abstraktní a srovnávací.

A. Srovnávací anatomie socialní: Prostředí. Plémě. Obyvatelstvo: jeho počet a dělení.

B. Srovnávací fysiologie socialní: Uspořádání a vývoj hospodářský, rodinný, náboženský, umělecký, mravní, vědecký, právní a politický.

gickému, fyziologickému, histologickému atd. a se stanoviska, které tím se podává, podrobiti organickou teorií rozboru; nebo je možno dále kritizovati ji se stanoviska určité doktriny národohospodářské nebo politické a určitého pravovědeckého nazírání. Kritika taková byla by však jen nekonečnou řadou kontroverzí a nevydala by užítka žádného. — 2. Je však možno abstrahovati jak od sporných názorů jednotlivých autorů, tak od sporných otázek vědeckých, na nichž organická theorie je založena, ode všech aplikací a priori, jež zasahují do jiných oborů vědních vzbuzují v nich celé řady námitek a rozhodných odmítání, kterýžto odpor velmi snadno byl a bývá dosud přenášen i na základ třeba zdravý. Po takovém omezení látky jistě oprávněném možno pak přihlédnouti k základům theorie.

„Vědy, jejichž práce dostoupila výše, jsou vodítkem práce v oborech méně pokročilých.“³⁶⁾

Tuto větu zdají se míti na mysli theoretikové organicismu a proto opírají všichni sociologii o biologii a někteří mezi nimi (Lilienfeld, Novikov) jdou tak daleko, že prohlašují: „Buď bude sociologie organickou, nebo vůbec nebude.“ Věc však má dvojí stránku: Poznatků a principů vědy pokročilejší lze užiti na jevy, jimiž se zabývá věda jiná, jako pomůcek heuristických; lze jich užiti s tím účelem, aby chaotickému stavu učiněna byla přítrž, aby dosáhlo se potřebného přehledu jevů. Něco zcela jiného však je analogií z vědy jedné čerpaných užiti k analogickým závěrům pro vědu druhou. Nemohu pohříchu zabývat se podrobně otázkou, jakou cenu mají analogické soudy. Mohu jen odkázati k tomu, co o nich řekl J. St. Mill ve své Logice, ve 3. knize, 20 kap., Wundt v I. díle Logiky, str. 314, 199 a nn., a co přehledně sestavil Barth, na m. uv. str. 95 a nn. Všeobecně možno říci, že význam v logice se jim přikládá malý. Wundt soudí, že analogický soud blíží se soudu tožnostnímu a analogie byla by tedy neúplnou tožností.

Jedním z nejvážnějších důvodů pro užiti biologické analogie na jevy společenské je všeobecně uznávaná jednotnost všeho dějstva a jednotnost zákona jemu vládnoucího. Takový zákon je Spencerův zákon vývoje. Avšak zákon ten není empirickou generalisací. „Vývoj jest formulí, ve kteréž duch náš zobrazovati a pojímání má dění všehomíra; jest podkladem jednoho názoru na svět, který se vedle jiných názorů praesentuje jako pokus o rozřešení záhad poznání a nemůže tedy činiti nároků na bezpodmínečnou platnost, nýbrž pouze na jakýs stupeň pravděpodobnosti, která bude tím větší, čím více bude se shodovati se skutečností, čím lépe hodí se na vysvětlení její.“³⁷⁾ „Zajisté nemůžeme chtíti fakta zkušeností násilím podřizovati tomuto vývoji, nýbrž jenom užívati ho za schvalovací jaksi instanci pro výsledky cestou induktivní nabyté a za rozhodčího mezi případnými možnostmi.“³⁸⁾ Tak to učinil pro obor práva Pietro Mantia ve své knize „La

³⁶⁾ Dr. Fr. Krejčí, Element psychologický, str. 5.

³⁷⁾ Dr. Fr. Krejčí, l. c. str. 12 a n.

³⁸⁾ Ibid., str. 13.

Psicogenesi del diritto“, převáděje právo, jež jest jev psychickosociální, totiž který se objevuje u individua jen v poměru jeho k ostatním individuí a ku společnosti, na úkony fyziologické, a tím pro jednu část společenských jevů snažil se dokázati jednotnou zákonnost. Avšak „nechť má otázka po jednotnosti zákona význam všeobecně vědecký a nechť ještě dlouho a snad pro vždy, protože ji nikdy nebude lze úplně rozřešiti, zůstane na denním pořádku vědeckých problémů: pro sociologii má méně zajímavosti. Neboť nejde předem o to, kterými jednotně působícími zákony obor sociologie souvisí s jinými obory přírody, nýbrž o to, které sociální zákony v nejužším smyslu na tomto zvláštním oboru působí a panují.“³⁹⁾ Pro sociologii nutno tedy nejprve nalézt principy vysvětlování jevů sociálních; že je nemožno najíti je všechny v biologii, jak tvrdí Lilienfeld, dobře postřehl a doznal Worms slovy, jež byla uvedena, a tím vzdal se také nepřímou výlučnosti metody organické pro sociologii.

Přihlédněme však blíže ještě k analogii, již se od organiků užívá jako principu heuristického a vysvětlovacího. Naznačil jsem již (v kap. II.), jak představa, že společnost je organismus, byla přejímána postupně od řecké filosofie až ku dnešním organikům. Nyní však jde o to, aby stanoven byl význam, který jí byl u jednotlivých autorův přikládán. V učení o makrokosmu a mikrokosmu byla to pouhá personifikace, s níž se setkáváme všude tam, kdekoliv duch počne přemýšlet o tom, co ho obklopuje; sjednocující myšlení často odívá se v šat zosobňování. U Platona je to metafora; u Aristotela spíše rovněž metafora, ne však více nežli analogie; nelze to pevně rozhodnouti, protože u Aristotela hranice mezi metaforou a analogií je neurčitá.⁴⁰⁾ U Hobbesa je to personifikace, u Spinozy obrazné rčení, u Schellinga a Hegela je to spíše parallelism nežli analogie, u Spencera a Schaeffla přísný parallelism a u Lilienfelda a Wormsa konečně stala se aristotelská analogie v pravdě identitou, ačkoli proti tomu oba se ohražují, a zároveň pro organickou teorií methodologickým základem.⁴¹⁾

Užiti analogie zastírá spíše podstatu věcí nežli ji vysvětluje, neboť velmi snadno se zapomíná, že základem je jen analogie a soudí se, jako by základem byla identita. Dále analogie svádí k užívání slov brzy v pravém, brzy v přeneseném smysle, což ani jasnosti nepřidá ani neučiní četbu spisů o organicismu snadnější, neboť pohybujeme se na nejisté půdě mnohoznačnosti, kterou jen ztěžka k podstatě věcí a poznání jejímu lze proniknouti. Analogie konečně mnohdy pracně shledávané nepoučí nás o podstatě jevů sociálních. Jak a čím nás poučí o bojích mezi skupinami společenskými a mezi společnostmi analogie čerpané z neznámých světů atomů a molekul nebo ze soustavy oběžnic, jak to učinil Novikov ve své knize „Les Luttes entre Sociétés humaines“? Jakou cenu má pro sociologa, dozví-li se z ní, že jako země a měsíc zatím, co bojovaly proti ostatním oběžnicím,

³⁹⁾ L. Gumplowicz, Soziologische Essays, str. 51.

⁴⁰⁾ M. Bréal, Essai de Sémantique, Paris 1897.

⁴¹⁾ Dilthey, Einleitung in die Geisteswissenschaften, 1833. I. 88 a n., 283.

bojovaly také mezi sebou, právě tak skupiny jedné společnosti bojující se společností druhou, bojují mezi sebou?

Jiná důležitá otázka jest, zdali může sociologie stanoviti všeobecné zákony pro jevy společenské. Ukázal jsem k této snaze u Lillienfelda a Wormsa. To však, co nazývá Lillienfeld sociologickým zákonem, a co Worms nazývá „zákonem neodvislosti a vzájemné odvislosti elementů“, není v pravdě než jiná a méně přesná formulace Spencerova zákona vývojového a platí o nich totéž, co o něm bylo dříve řečeno. O zákonech možno mluvit pouze při jevech, které se opakují a které se opakují totožně. Idealem zákonů jsou zákony přírodní a zvláště zákony astronomické, jež dovolují, aby s naprostou určitostí a mathematickou přesností pro budoucnost předvídaný byly jevy kosmické; jen o nich platí „savoir c'est prévoir“. Po sociologii zákonů takových však žádati nelze. Společenské jevy se opakují, ale neopakují se totožně, je nelze předvídati, nýbrž lze jen očekávati, že za přibližně stejných kulturních podmínek dostaví se společenské jevy podobné, nikoli totožné.⁴²⁾ Společenské jevy nastupují z pravidla, nikoli nutně, pravidelné nastupování jejich vykazuje jistý rytmus.⁴³⁾ Jestliže však není možno konstatovati zákonem jisté, nutné nastupování jevů, jestliže ze zákona jsou výjimky, není to zákon, nýbrž pravidlo, jak i obecná mluva jej zove. Sociologie může dojiti jen k empirickým všeobecninám (Sigwart: sevšeobecňující indukce) a z nich deduktivně⁴⁴⁾ vzhledem k minulosti vysvětlovati jevy, stanoviti příčinnost jejich. „Srovnáváním jevů posloupných v různých oborech společenského dějstva hledá sociologie červenou nit příčinné filiace historické.“⁴⁵⁾ Vzhledem k budoucnosti může stanoviti jen pravděpodobné nastupování jevů,⁴⁶⁾ neboť „minulost není logickými návěstmi budoucnosti.“⁴⁷⁾ Že zásada příčinnosti též platí o jevech společenských, je nesporné; že by však bylo možno dnes pomocí statistiky a počtu pravděpodobnosti stanoviti nutnost a přísnou všeobecnost v nastupování jevů společenských všech, o tom lze pochybovati.⁴⁸⁾ Příčinnost jevů společenských není verité éternelle, nýbrž verité de fait (Leibniz), není příčinnost nekonečná, nýbrž konečná (Spinoza).⁴⁹⁾ Organická metoda tedy neprávem zaměňuje sociologii za přírodovědeckou doktrinu.

Co Barth vytknul Spencerovi a co jsme u všech organiků po Spencerovi pozorovali, je nedostatek odrůzňování přírody a ducha, nepochopení duchové povahy společností. Právem vytýká se jim, že

⁴²⁾ Srov. Rümelin, Ueber den Begriff eines socialen Gesetzes, Reden- u. Aufsätze, str. 1 a nn.

⁴³⁾ Srov. Stein, Wesen und Aufgabe der Sociologie, str. 9 a n. K. Bücher, Arbeit und Rhythmus, 1896.

⁴⁴⁾ Sigwart, Logik, II. 459.

⁴⁵⁾ Masaryk, Základové konkrétní logiky, str. 83.

⁴⁶⁾ Sigwart, l. c., II. § 96, 97 a 101. Wundt, Logik II. 133: empirisches Gesetz.

⁴⁷⁾ Masaryk, l. c., str. 84.

⁴⁸⁾ Sigwart, Logik, II. 352.

⁴⁹⁾ Ibid., 533. II. Windelband, Geschichte u. Naturwissenschaft, Strassburger Rectoratsrede, 1894. Stein, l. c. str. 11 a n.

zanedbali zúplna téměř psychologii, s níž sociologie musí býti v nejuzší styku. Společno jest jim také, že více hledí ku stavu společnosti přítomnému, nežli ku stavům, kterými společnost prošla v minulosti, a tím oddělili se od života v jeho plnosti, jak jej nám ukazují dějiny. Tím se také stalo, že ti, kteří mluví o zákonech nutných a nezměnných a zároveň o svobodném rozhodování lidském, nejsou si vědomi rozporu v tom obsaženého. Kdyby jevy společenské nastupovaly s touže mechanickou nutností, jak to Spinoza dokázal pro zjevy přírodní, naklonil by se historický determinismus k fatalismu, při němž ethika byla by prázdňým slovem a nemožna; vedlo by to ku společenskému indiferentismu a „socialní umění“, therapie a hygiena socialní, byly by protimyslné.

Výsledek, který se z úvah těchto podává jest: Organická theorie bude sociologii a priori na mylném předpokladě, že společnost je organismus, pomocí biologických analogií, které mají vědeckou cenu jen velmi nepatrnou, a opírajíc snahy své o základní myšlenku monismu, klame se v tom, že by všeobecnými zákony přírodními daly se vysvětliti i všechny jevy společenské. Zorný úhel organické theorie založené na biologii je příliš malý, aby mohl obsáhnouti vše dění ve společnosti. Sociolog musí býti nejen biologem: musí býti i psychologem, národním hospodářem, statistikem a — což je neméně nezbytné — historikem.

OPRAVY.

Strana 3., shora řádek 16.:	„by se předešlo, v práci“.
” 3., ” ”	21.: „jako“.
” 4., ” ”	27.: „Sieyès“.
” 4., zdola ”	5.: „výťah z nové studie; Cosentini“.
” 6., ” ”	21.: „jejich“.
” 7., ” ”	19.: „finalement“.
” 10., ” ”	9.: „Osnovnyja“.
” 15., shora ”	6.: „antea fuerit“.
” 15., ” ”	9.: „mèmes“.
” 17., zdola ”	13.: „byly“.
” 29., shora ”	2.: „nenalezneme“.
” 31., ” ”	12.: „je utvářel“.

Drobnější chyby tiskové opraviž si laskavý čtenář.